

YEMENLİ ABDULLAH'IN HAK ARAMA MÜCADELESİ: "HÜKÜMET-İ SENİYYE ÂCİZ DEĞİLDİR. BİRADERİMİN KATİLİNİ İSTERİM"

YEMENİ ABDULLAH'S STRUGGLE FOR JUSTICE: "OTTOMAN STATE IS
NOT INCAPABLE. I WANT MY BROTHER'S MURDERER"

Durmuş AKALIN*

Geliş Tarihi/Received:02.04.2021

Kabul Tarihi/Accepted:02.06.2021

AKALIN, Durmuş, (2021), "Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükümet-i Seniyye Âciz Değildir. Biraderimin Katilini İsterim'", Belgi Dergisi, S.22, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2021/II, ss. 771-801

Öz

Yemen Arap Yarımadası'nın güneyinde yer alır. Burası tarih boyunca önemli birçok hadisenin gerçekleştiği bir bölgedir. Bölge insanı da tarih boyunca farklı sebeplerle yarımada'nın pek çok bölgesine gitmiştir. Hint Okyanusu ile Kızıldeniz arasında yer alması nedeniyle birçok devlet Yemen'le ilgilenmiştir. Mühim bir mevkide bulunan Yemen, tarih boyunca mücadelelerin ve çekişmelerin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Osmanlı Devleti her ne kadar güçlü olduğu dönemlerde buraları kontrol etmeyi başarmışsa da bölgede her dönem sorunlar yaşanmıştır. Özellikle devletin son dönemlerini yaşadığı 19. yüzyılın sonlarında bölgedeki mevcut sorunlar daha da görünür hale gelmiştir. Bu çalışma ile bir Yemenlinin 19. yüzyıl sonunda Yemen'de başlayan ve İstanbul'a taşınan bir sorununa odaklanılacaktır. Abdullah b. Muhammed Kedeş isimli ticaretle uğraşan birisinin yaşadığı sorunlar ve bu sorunlar karşısında devletin tutumu ve bunun yanında söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyeti ele alınacaktır. Abdullah b. Muhammed yaşadığı yerde bir alacak-verecek meselesinde haksızlığa maruz kalmış ve bu haksızlığını gidermek için devletin en üst mercilerine kadar uzanan bir hukuk mücadelesi vermiştir. Söz konusu mücadele esnasında çıkan tartışmadan dolayı kardeşi öldürülmüş ve mesele kendisi için daha da önemli bir boyut kazanmıştır. Sadece Yemen'de mücadele ile yetinmemiş, ömrünün yaklaşık 4 yılını İstanbul'da geçirmiştir. Babıali nezdinde haksızlığını gidermek için defalarca talepte bulunmuştur. Taleplerinden bazıları karşılık bulmuş; bazıları ise bürokrasi zinciri içerisinde farklı sebeplerle ya görmezden gelinmiş ya da kendisine türlü mazeretler ileri sürülmüştür. Bu çalışma söz konusu mücadelenin seyrini bize anlatırken 19. yüzyıl sonlarında Yemen'in ve Yemen'deki Osmanlı Devleti'nin vaziyetini bir Yemenli gözüyle göstermeyi hedeflemektedir. Çalışmada Osmanlı arşiv vesikalarıyla bölgenin durumu anlatılırken, Abdullah b. Muhammed Kedeş'in mücadelesi de Babıali'ye verdiği çok sayıda arzuhalde'nin yolu çıkılarak okuyucuya aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Devleti, Yemen, Kabile, Abs Kabilesi, Abdullah b. Muhammed Kedeş.*

*Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli, dakalin@pau.edu.tr. (<https://orcid.org/0000-0002-7086-465>).

Abstract

Yemen is located in the south of the Arabian Peninsula. This is a region where many important events took place throughout history. The people of the region have gone to many parts of the peninsula for different reasons. Many states have been interested in Yemen because it is situated between the Indian Ocean and the Red Sea. Yemen, situated at a remarkably important location, has been one of the important centers of struggles and conflicts throughout history. Even though the Ottoman Empire managed to control these places when it was strong, problems were always observed in the region. These problems became more evident especially in the late 19th century, when the state was experiencing its last periods. Therefore, this study aims to observe the problems in the region through the eyes of a Yemeni. The study will treat the problems experienced by a Yemeni named Abdullah b. Muhammed Kedeş and the attitude of the state towards these problems and as well as the Ottoman State's rule in the region during the period in question. Abdullah b. Muhammed was subjected to an injustice in the issue of debit and credit where he lived and engaged in a legal struggle which reached out to the highest authorities of the state to put an end to this injustice. His brother was killed due to an argument during the struggle in question, and the issue took on an even more important dimension. Not only did he struggle in Yemen, he spent about 4 years of his life in Istanbul. He has repeatedly demanded to remedy his injustice in the eyes of the sublime porte. Some of his demands were met; some of them were either ignored or he was presented with various excuses for different reasons within the bureaucratic chain. This study aims to show the situation of Yemen and the Ottoman Empire in the late 19th century through the eyes of a Yemeni while telling us about the course of the struggle in question. While the state of the region will be explained with Ottoman archival records, the struggle of Abdullah b. Muhammed Kedeş will be told to readers based on the numerous petition he submitted to the sublime porte.

Keywords: *Ottoman State, Yemen, Tribe, Abs Tribe, Abdullah b. Muhammed Kedes.*

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

Giriş

Yemen, Arap Yarımadası'nda hem coğrafi hem de siyasi açıdan kilit öneme sahip ülkelerindendir. Osmanlı Devleti bölgede hâkim olmaya başladığı andan itibaren de bu özelliğini muhafaza etmiştir. Ancak mevcut coğrafi özellikleri nedeniyle gerek Osmanlılar ve gerekse de kendisinden önceki pek çok devlet burada kontrolü sağlamakta güçlük çekmiştir. Yemen ve çevresinin daha da önem kazanmasında Avrupalı devletlerin bölgeye sokulması ve bir tehdit olarak ortaya çıkmaları önemlidir. 16. yüzyılın hemen başında Portekizliler Hint Okyanusu'ndaki faaliyetlerini arttırmışlar ve Hürmüz'ü zapt etmişlerdir. Hindistan'daki Gücerat Sultanı da Kansu Gavri'ye müracaat etmiştir.¹ Ancak Memlûk Devleti bu mücadelede pek de başarılı olamamıştır. Mısır'ın esaslı bir karşılık verememesi nedeniyle bölgede Portekiz nüfuzu günden güne artmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'ni de Yemen'i almaya zorlayan nedenlerden biri işte Portekizlilerin Kızıldeniz'deki adalara, Arap Yarımadası kıyılarına ve Hindistan'a saldırması olmuştur.² Osmanlı Devleti ilk olarak 1525'te Süveyş'te bir Mısır Kaptanlığı kurmuş ve Kızıldeniz'de kontrolü sağlamaya çalışmıştır. Ardından Kamaran Adası'na kaleler yapılmış ve Zebid bu dönemde fethedilmiştir. 22 kadırga ile Aden kuşatılmış ancak alınamamıştır.³ Aden'in alınması ancak 1538'de Hadım Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleriyle olmuştur.⁴ Aden'in alınmasıyla Yemen'de Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Ne var ki bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin dâhili ve harici birçok meseleyle meşgul olduğu dönemde Yemen'de yeniden karışıklıklar kendisini göstermiştir. Yemen'de Osmanlı yönetimi ile Şii-Zeydiler arasında çekişmeler sürerken, izlenecek politika konusunda Osmanlı yöneticileri arasında çıkan anlaşmazlık, 1565'te Yemen'in biri San'a diğeri Zebid merkezli iki beylerbeyliğe ayrılmasına yol açmıştır. Beylerbeyleri arasındaki çekişme bu kez Zeydilerin işine yaramış ve bölgeye tekrar hâkim olmuşlardır.⁵ Uzunca bir süre bölgede doğrudan bir Osmanlı askeri varlığı olmamış, bu dönemde Yemen'de imamlar ve kabileler neredeyse bağımsız bir dönem geçirmişlerdir.

1833'te Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın ümerasından Türkçe Bilmez⁶ lakabıyla bilinen biri, Mehmed Ali Paşa'ya başkaldırmış ve Cidde'de topladığı bir miktar askerle Yemen'e saldırmıştır. Fakat Yemen'in birkaç şehrini eline geçiren Türkçe Bilmez, orada tutunamayarak kaçmıştır.⁷ Bu durum Yemen'i oldukça karmaşık bir hale getirmiştir. Bu kapsamda Padişah Abdülmecid, Yemen'in yeniden kontrol altına alınması için Mekke Emiri Şerif Muhammed b. Avn'in muavini bulunan Kıbrıslı Tefik Paşa'yı bu iş için görevlendirmiştir. Paşa, bunun için Mısır'a gönderilmiş, oradan Cidde'ye hareket etmiş, karadan ve denizden bu işle görevlendirilen askerlerle Hudeyde'ye ulaşmışlardır.⁸ Bu harekât ile her ne kadar Hudeyde'de bir kontrol sağlansa da merkez San'a ve Yemen'in birçok yerinde tam bir düzen tesis edilememiştir.

1 Koloğlu 2017, s. 93.

2 Sırma 2008, s. 47.

3 Özbaran 2013, s. 44-45; Emecen 2002, s. 514; Gencer 2001, s. 141; Uzunçarşılı 1988, s. 400.

4 Özbaran, 2013, s. 44-45; Orhonlu 1996, s. 13.

5 Koloğlu 2017, s. 94.

6 Türkçe Bilmez Mehmed Ağa son derece dikkat çeken bir isim olarak 1830'lu yıllarda Hicaz ve Yemen çevresinde adından söz ettirmiştir. Kendisi benzerleri ve rakipleri arasından sıyrılarak Mehmed Ali Paşa'nın Hicaz ve Yemen üzerine olan emelleri açısından en büyük tehditlerde biri olmayı başarmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Akalın 2020, ss. 107-148.

7 Sırma 2008, s. 51-52.

8 Ahmed Raşit Paşa 2013, s. 159; Akalın 2015, s. 17-42; Yeşilyurt 2011, s. 69.

1849'da kontrol altına alınan Yemen'de tam anlamıyla bir otorite kurulamamıştır. Ancak 1861'deki Suriye ve Lübnan ayaklanmalarından tecrübe kazanan Osmanlı devlet adamları, dikkatlerini Arap Yarımadası'na çevirmiş, buradaki imamları ve şeyhleri itaat altına alarak yönetim bakımından yeniden örgütlenme yoluna gitmeyi tercih etmişlerdir.⁹ 1870'e gelindiğinde Yemen'de, Asir Emiri Muhammed İbn Ayz isyan etmiş ve Zeydiye bölgesine gelerek çevreye ve halka büyük zarar vermiştir. Hudeyde'yi de istila etmesi üzerine isyanı bastırmak için Mehmed Redif Paşa bu bölgeye gönderilmiştir. Yardımcılığında Ahmed Muhtar Paşa'nın olduğu Osmanlı ordusu, bu isyanı bastırmakla kalmayıp diğer şehirleri de kontrol altına almak için harekete geçmiştir.¹⁰ Ahmed Muhtar Paşa'nın valilik dönemi Yemen için ayrı bir önem taşır. Paşanın valilik dönemi Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki hâkimiyetinin yeniden teşkilatlandırıldığı bir süreç olmuştur. Ahmed Muhtar Paşa'nın düzenlemelerinden sonra Yemen Vilayeti 4 livaya taksim edilerek yeniden teşkilatlandırılmıştır. Merkez vilayet San'a şehri olmuştur. Bunun yanında Asir Livası, Taiz Livası ve Hudeyde Livası teşkil edilmiştir.¹¹

1889'da Yemen'de yeni bir isyan dalgası daha çıkmıştır. Bu isyana karşı Ahmed Fevzi Paşa tarafından bir harekât yapılmış ve Zeydiler kontrol altına alınarak etkisiz hale getirilmiştir. 1895'te ise tekrar ayaklanan Zeydiler, Yemen'in bazı bölgelerini ele geçirmişlerdir. Merkezden yardım isteyen Ahmed Fevzi Paşa, Hüseyin Hilmi Paşa komutasındaki kuvvetlerle tam iki yıl uğraşarak Zeydileri itaat altına almayı başarmıştır. 1908'de de iki kabilenin erzak taşıyan askeri birliğe saldırmaları üzerine yapılan harekâta karşılık, Şeyh İdrisi önderliğinde bir isyan patlak vermiştir.¹² Mısır'dan Asir'e geldiğinde tarikatını Sabya bölgesinde yayan İdrisi'nin şöhreti Ebha'ya kadar uzanmış ve onun başlattığı isyan nedeniyle Osmanlı Devleti bölgede hatırı sayılır bir kuvvet bulundurmak zorunda kalmıştır.¹³ Bu isyan uzun süre Osmanlı Devleti'ni uğraştırmıştır. Benzer surette sık sık patlak veren isyanlar ve buna karşılık Osmanlı Devleti'nin askeri harekâtları 19. yüzyılın sonlarında Yemen'de sıradan hadiselerle dönüşmüştür. I. Dünya Savaşı ortaya çıktığında da Yemen aynı hassas konumunu devam ettirmiş ve savaşın son evrelerinde 4. Ordu'nun lağvedilip, yerine Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığı kurulunca Hicaz, Asir ve Yemen taraflarını da Cemal Paşa takip etmiştir.¹⁴ Söz konusu isyan ve kargaşa hali bölgeye ve bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine ciddi zararlar vermiştir. Tüm bu gayretlerine rağmen Osmanlı Devleti bölgeyi elinde tutamamıştır.

Kuzeyinde Nüfud, güneyinde Rub'ulhali, doğusunda Dehna ve batısında Tihame gibi büyük çöller başta olmak üzere, irili ufaklı birçok çölden oluşan Arap Yarımadası, sıcak kum denizi görünümündedir. Yarımadanın üç tarafı denizlerle çevrili olmasına rağmen iç bölgelerin sıcaklık ortalaması yüksektir. Bu yarımada insanlar şartlar gereği kabile hayatına yönelmişlerdir. Öncelikle yarımadanın coğrafi yapısı, üzerinde yaşayan insanları sınırlı sayıda yaşam kaynakları etrafında toplanan yerleşik (hadarî) kabileler ve rızkını aramak için devamlı hareket halinde olmak zorunda olan göçebe (bedevî) kabileler olmak üzere iki yaşam tarzına yönlendirdi. Çöl Arabın evi ve yurduydur. Araplar burada doğar,

9 Yeşilyurt 2011, s. 70.

10 Yeşilyurt 2011, s. 71.

11 Ahmed Raşit Paşa 2013, s. 122.

12 Yeşilyurt 2011, s. 72.

13 Polat 2019, s. 158-163.

14 Artuç, 2019, s. 246.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

büyür ve geçimlerini sağlardı. Arapları çölde kalmaya iten sebeplerden biri de çölün kendileri için kalkan olmasıdır. Onlar çölde hayat bulur ve kendilerini burada güvende hissederlerdi. Ordulara set olabilen kum tepeleri, büyük devletlerin istilasını önleyen doğal korumalardı.¹⁵

Osmanlı Devleti'nin bölgede tam bir hâkimiyet sağlayamamasında mevcut aşiret ve kabile güçlerinin önemli rolü olmuştur. Kimi zaman dini ve mezhepsel motivasyonlarla hareket eden bu topluluklar zaman zaman büyük sorunların patlak vermesine sebep olmuşlardır. Bu kapsamda aşiret yapısına biraz daha dikkatli bakmakta yarar vardır. Aşiret her şeyden önce aralarında bağ olduğunu iddia eden kişilerin benimsedikleri bir isimdi. Bu isim kişiler üzerinde, örneğin dışarıdan bir tehlike geldiğinde ya da büyük çaplı göç zamanlarında potansiyel bir etki yaratıyordu. Topluluk üyelerinin gerektiğinde yardımlaşmalarını sağlayan bir anonim ruh (asabiyyet) oluşabiliyordu. Bir ismi paylaşanlar aynı zamanda bir şeref hiyerarşisine inancı da paylaşıyorlardı. Çölde yaşayan ve deve besleyen göçerler kendilerini en şerefli kişiler olarak görüyorlardı, çünkü en özgür hayat onlarınkiydi, en azından dışsal bir otoriteyle sınırlanmış değillerdi.¹⁶ Göçer aşiretler önder konumundaki ailenin başarı veya başarısızlığına bağlı olarak gelişebilir ya da küçülebilirler; taraftar kazanabilirler ya da taraftarları onları terk edebilirdi.¹⁷

Yemen'de insanlar, kendilerini bağlı buldukları aşiret yahut sülaleye göre sınıflandırmışlardır. Kabile üyesi her zaman cesur bir savaşçı, misafirperver, şiiri, edebiyatı ve paylaşımcılığı seven bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda kavgacı ve savaş için kendini yetiştiren bir karaktere sahiptir. Arap Yarımadası'nın başka hiçbir bölgesinde böyle tutucu ve bireyci insan tipi görülmez. Kendi kimliklerini, kan bağını da esas alarak oluşturmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Arapların genelinde var olan kabilecilik anlayışı burada da hüküm sürmektedir.¹⁸ Asir'de sayıları 60'ı bulan kabile ve buna yakın sayıda bedevi olarak adlandırılan toplum mevcuttur. Asir'in merkezi Ebha ve çevresinde yerleşmiş kabileler bölgenin baskın topluluklarıdır.¹⁹ Bunun yanında Yemen'deki toplum hayatında imamlar önemli bir rol oynamışlardır. Özellikle de toplulukların yönlendirilmesi ve yönetilmesi hususlarında iktidarı uzun bir süre ellerinde bulundurmışlardır.²⁰ Yemen'de halk genellikle Şii-Zeydi mezhebine bağlıdır. Zeydiliğin yanı sıra Hanefi, Şafi gibi mezheplere mensup olanlar da vardır.²¹

Merkezden uzak ve iletişimin sınırlı olması, devletin genel mali durumu ve bölgedeki mevcut zorluklar kimi zaman sorunların patlak vermesine sebep olmuştur. İhsan Süreyya Sırma'nın değerlendirmelerine göre, Yemen'e gönderilen yöneticiler, Yemen hakkında bilgi sahibi olmadıklarından, Yemen'e varır varmaz kimi zaman durum muhakemesi yapamamışlar ve yöneticiliğin gerektirdiği bilgileri öğreninceye kadar yıllar geçmiştir. Üstelik bu yöneticiler tam sorunları kavrama noktasına gelmişken başka yerlere atanmışlar ve gözlemlerini değerlendirme imkânını dahi bulamamışlardır. Bunun yanında Yemen'e gönderilen yöneticilerin çoğu, sürgün olarak gönderildiklerinden, bölgeyi iyi yönetmeyi

15 Temir 2020, s. 65-69.

16 Hourani 2016, s. 140.

17 Hourani 2016, s. 141.

18 Yeşilyurt 2011, s. 41.

19 Polat 2019, s. 158.

20 Yeşilyurt 2011, s. 40.

21 Yeşilyurt 2011, s. 40.

değil de ceplerini nasıl doldurup zengin olacaklarını düşünmüşler ve bunun için rüşvete başvurmuşlardır. Bu gibi yöneticiler bazen zaptiye, bazen de şeyhlerle anlaşarak, fakirlerin mallarını ellerinden almışlardır. Zulme uğrayan kimse ise valiye başvurduğunda, vali usulen kaza veya nahiyelerdeki memurlardan durumu sorar; böyle sorulara alışkın olan memurlar da her seferinde müracaatçı kimseyi yalanlar ve zavallının hakkı böylece kaybolup giderdi demektedir.²² Yine benzer suretteki değerlendirmelerine göre, gerek askeri gerek mülki idareciler tarafından zulme uğratılan halk sığınacak tek merci olarak vilayet makamını gördüğünden bu durumlarda vilayete başvuran halk aylarca hatta yıllarca müracaatının sonucunu alamamış, bu da kendisinde Osmanlı Devleti'ne karşı bir tepkinin doğmasına sebep olmuştur. Hükümet her zaman Yemen'le doğrudan doğruya temasta olmadığı için, olayları zamanında öğrenemiyor ve dolayısıyla önlemler gecikiyordu. Yemen'deki mahkemeler de iyi çalışmıyor, adaletin yerine getirilememesi isyanlara yol açıyordu. Adaletin sağlanamamasının başta gelen nedenlerinden birisi, Osmanlı kadınlarının Arapça konuşamamalarıydı. Bu iş için tercümanlar aranıyor bu da zaman kaybına ve işlerin süruncemede kalmasına sebep oluyordu.²³ Bütün bu sorunlar içinde Osmanlı Devleti Yemen'i yine de ihmal etmiyor elden geldiğince ve mevcut imkânlar dâhilinde daha esaslı bir idare tesis etmek için çaba gösteriyordu.

Osmanlı Devleti, otoritesini daha iyi tesis etmek üzere zaman zaman bazı düzenlemelere gitmiştir. Bu noktada makalede konu edilen Abdullah b. Muhammed Kedeş'in yaşadığı Asir Sancağı'na komşu Abs'te²⁴ (Bkz. Ek 1) de bazı düzenlemeler yapılmıştır. 28 Aralık 1866'da Vali Ahmed Paşa açıklamalarında, Ebu Arış'e bağlı Abs, Beni Hasan, Katabe, Beni Azabi ve Beşariye adlı 5 kabilenin mezkûr kaymakamlık idaresinde olduğu vakitte bunlardan vergi alınmadığı gibi Tihame'yle dahi bağlantılarının sağlanamamasından bu kabilelerin kaymakamlık tarafından idaresinde sorun olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Beni Eslem, Beni Zeyd, Beni Neşr ve Masruh tarafları da yeniden kontrol altına alındığından kaymakamlık idaresindeki alan büyümüştür. Belirtilen sorunlardan dolayı Abs Kabilesi merkez kabul edilerek söz konusu kabilelerle yeniden bir kaza teşkilinin hem vergi hem de asayiş bakımından faydalı olacağı ifade edilmiştir. Beyan edilen mahallerin Abs'e ilhakla yeni bir kaza teşkili yanında müdür ve kâtip maaşlarının dahi daha önceden vergi vermeyip şimdi idare altına alınan Beni Neşr sahasından elde edilip ödenmesi tavsiye edilmiştir. Müdürlük için o bölgenin muhafazası daha önce kendisine verilmiş olan Sergerde Süleyman Ağa tespit edilmiş ve lüzumuna göre 300 kuruş maaşla bir kâtip tayin edilmiştir. Yapılan işler de bu şekilde İstanbul'a bildirilmiştir.²⁵ 19 Mart 1867'de söz konusu çalışmalar Meclis-i Vala'ya havale edilmiştir. Burada 5 kabilenin ayrılıp yeni bir kaza teşkil edilmesi ve Abs bölgesinin merkez olması, müdürlüğe Asakir-i Muvazzafa Sergerdesi Süleyman Ağa'nın 750 kuruş ve 300 kuruş maaşla bir kâtip görevlendirilmesine onay verilmiştir.²⁶ Alınan kararları da daha sonra padişah tasdik etmiştir.²⁷

İlerleyen dönemlerde bölgeyle ilgili yeni düzenlemeler olmuştur. Bu düzenlemelerin yapılmasındaki ana sebep ise daha önce kontrol altına alınamayan yerlerin yeniden idare

22 Sırma 2008, s. 89-90.

23 Sırma 2008, s. 98-99.

24 Arşiv vesikalarında yazılışı عيب şeklindedir. Makalede Abs olarak kullanılmıştır.

25 İ.MVL. 569/25585.

26 İ.MVL. 569/25585.

27 İ.MVL. 569/25585.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

altına sokulmasıyla ilgilidir. 2 Mayıs 1874'te Yemen Valisi Ahmed Paşa, San'a Sancağı'na tabi Hace Kazası'nın kuzey tarafında isyan halinde olup şimdi idare altına alınan Hucur taraflarının Hudeyde Sancağı'na bağlanmasını tavsiye etmiştir. Zaten buraların şimdiden Hudeyde'yle bağlantılı olduğu ve birçok yeri isyana meyletmiş olsa da yapılan askeri harekâtla teskin edildikleri ifade edilmiştir. Yine bu bölgede bağlılıkları tahkim edilen Abs Nahiyesi'nin de müdürlükle idare olunmak üzere söz konusu kazaya ilavesi gerekli gösterilmiştir. Devlete yeniden masraf çıkarmamak için idare altına alınan bu yerlerden elde edilecek gelirlerle masraflarının karşılanması tavsiye edilmiştir. Hudeyde'deki taburdan 10 süvari ve 40 piyade askerinin ayrılması düşünülmüş ama bunun sıkıntı yaratabileceği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle yeni askerlerin gönderilmesi ve bunların Luhayye'de oturmalarına karar verilmiştir.²⁸ Yemen Valiliği'nden gelen bu tahrirat, Rida Nahiyesi hakkındaki tahriratla birlikte Encümen-i Meşveret'te okunmuştur. Buna göre Hucur tarafının Abs Nahiyesi'ni dahi kapsamak üzere bir kaza haline konularak Hudeyde Sancağı'na ve Ceyn, Bilad-i Sevadi nahiyeleri Rida Nahiyesi ile birleştirilerek bir kaza halinde San'a Sancağı'na bağlanıp kaymakamlık teşkiline onay verilmiştir. Bu düzenlemeyle ortaya çıkacak masrafların ise bölgeden elde edilecek ve daha önce ödenmemiş vergilerle karşılanması da kabul edilmiştir.²⁹

1. Abdullah b. Muhammed Kedeş'in Babıali'ye İlk Şikâyetleri

Yemen'in kuzeyindeki düzenlemelerin belli bir merhale kat etmesinden sonra Yemen'den İstanbul'a giden yazılarda bir cinayetten bahsedilmeye başlanır. 31 Mart 1896'da Yemen Vilayeti'ne gönderilen tahriratta, biraderi Muhammed Sagir Kedeş'in Abs Nahiyesi'nde Muhammed Kaid adlı biri tarafından katledildiğinden bahisle katilin yakalanması ve Hudeyde Şeri Mahkemesi'ne teslim edilmesi isteğiyle Abdullah b. Muhammed Kedeş imzasıyla bir arzuhal verildiği görülmektedir. Hatta bu konuda Abdullah b. Muhammed Kedeş'in daha önce de bir arzuhal verdiği ve gereğinin yapılması için de 22 Mart 1896'da İstanbul'dan Yemen Vilayeti'ne telgraf gönderildiği hatırlatılmıştır.³⁰ Ancak Abdullah b. Muhammed bu talebinden bir sonuç elde edememiştir. Abdullah b. Muhammed Kedeş ilk teşebbüslerinden bir netice alamasa da mücadelesini bırakmış değildir. Neticede hükümdarların saltanatlarının devamı için en önemli görevi adaleti sağlamaktı. Sultanların adaleti sağlaması iki şekilde gerçekleşirdi. Birincisi sultanların saltanatlarının göstergesi ve gereği olan kazaî yetkilerinin kullanılmasıydı. Bu, hükümdarın kadılar vasıtasıyla ihtilafa düşmüş kişilerin davalarını dine ve çıkarılan kanunnamelere uygun şekilde çözümlenerek haklıyı haksızı ayırt etmesi şeklinde tezahür ediyordu. İkincisi ise devlet yetkilileriyle halk arasındaki ilişkinin adil bir şekilde düzenlenmesiydi.³¹ İşte bu hareket tarzının etkisiyle olsa gerek Abdullah b. Muhammed Kedeş, hakkını aramak için bazı çabalara girmiş ve padişahın yüksek mevkii sayesinde Yemen'de çözüm bulamadığı meselesini Babıali üzerinden halletme düşüncesine kapılmıştı.

2 Nisan 1896'da Abs Nahiyesi tüccarlarından Abdullah b. Muhammed tekrar Sadaret'e bir arzuhal vermiştir. Arzuhalinde "*biraderim Muhammed Sagir, Muhammed Kaid tarafından hançer ile şehit edilmiştir. Şeri ve nizami mahkeme icrası üzerine verdiğim*

28 i.MMS. 49/2119.

29 i.MMS. 49/2119.

30 BEO. 758/56838.

31 Tuğluca 2016, s. 20.

arzuhal üzerine Yemen Vilayeti'ne telgraf çekilmiştir. Her ne kadar telgraf çekilmişse de hükümetçe derdest ve tevkif olunmayarak merhum Muhammed Kaid'in halen ahali arasında ve hanesinde olduğu Yemen'den almış olduğum telgrafla bildirilmiştir. Söz konusu katil canib-i vilayetten himaye edilmekte olmasına mebni lütfen düçar olduğumuz sefaletle hürmeten vilayete telgraf gönderilmesiyle merkumun derdest ve mahkeme icrasıyla tebeyyün edecek hale göre kısas icrasının kati surette irade buyurulmasını niyaz ederim" demiştir.³² Bu şekilde Abdullah b. Muhammed kardeşi hakkında bir hukuk mücadelesine başlamış ancak bu süreç tahmin ettiğinden biraz uzun sürmüştür. Abdullah b. Muhammed, 4 Nisan 1896 tarihiyle mühürsüz başka bir arzuhalinde yine taleplerini ifade etmiştir. Buna göre; "8.000 riyal akçemi dolandırmış olan şeyhlerin teşvikiyle biraderim katledildi. Eğer maktul biraderimin kısas icrasıyla hakkını almaz ve alacağım tahsil kılınmaz ise Yemen'e giderek mazlum zevce, aile ve evlad-ı sagirem ile maktul biraderimin aile ve evlatlarını alıp Dersaadet'e getirerek devlete bırakacağım, başka çarem kalmamıştır. Sefalet halinde mazlum bir şekilde sürünüyoruz. Allah ve Resulü hürmetine perişan halime adalet ve şefkatle nazar buyurmanızı niyaz eylerim. Kendi nefsimi itlaf edeceğimi arz ederim" şeklindeki ifadelerle meramını en üst noktada anlatmaya çalışmıştır.³³ Bu talepler de Yemen Vilayeti'ne havale edilmişse de hemen bir cevap ulaşmamıştır. Ancak Abdullah b. Muhammed'in bu ifadeleri oldukça etki yapmış gibidir. 6 Nisan 1896'da Yemen Vilayeti'ne gönderilen telgrafla, Muhammed Sagir'in katili Muhammed Kaid'in Hudeyde Şeri Mahkemesi'ne teslimi hakkındaki 22 Mart 1896 tarihli telgraf tekrar hatırlatılmış ve gereğinin yapılması istenmiştir.³⁴

Bir ara yazışmalar yavaşlamıştır. Muhtemelen Abdullah b. Muhammed yapılacak işleri beklemiş veya başka şeylerle meşgul olmuştur. Ancak 13 Ekim 1896'da Sadaret'e tekrar arzuhal göndermiştir. Arzuhalinde, "çakerleri bundan evvel dava için İstanbul'a ikamet etmiş isem de biraderim Muhammed Sagir'in Muhammed Kaid tarafından hançerle katledildiğini ve Abs Nahiyesi'nin müdürü Yahya Ali tarafından yardım edildiğinden şimdye kadar hükümete teslim edilmemiştir. Çakerleri ise muteber tüccardan ve elyevm Ebu Ariş ahalisinden Ömer Cevki zimmetinde olan 1.700 riyal alacağım olduğundan tahsili için yine Hudeyde Livası'na gönderilmesi, gerek vali paşa tarafından ve gerek Hucur Kaymakamı'ndan istenmesi ve katilin bir güne yardım edilmemek üzere yakalanmasına dair telgrafların yazılmasını isterim" demiştir (Bkz. Ek 2). Yine Muhammed Kaid ve Ömer Cevki'nin ikametleri Hudeyde'den 4-5 gün mesafede olduğundan her ikisinin Hudeyde'ye getirildikten sonra İstanbul'a haber verilmesini ısrarla talep etmiştir.³⁵ Abdullah b. Muhammed yine aynı dönemde tekrar bir arzuhal vermiştir. Bu defa durumu hakkında daha ayrıntılı malumat vermiştir. Arzuhalinde, "çakerleri bundan evvel kahve esmanı olarak 8.000 riyalin bendenizden dolandırıcılık eden Cibaliye tüccarından Tüccar El Hac Nasır b. Hebe ve amcazadesi diğer tüccar Nasır Hebe ve Tüccar Kasap Hadi b. Ali ve Tüccar Ayd Hunumi ile Neceş aleyhlerinde davamın itası hususuna merkumlar Mehabeş sekenesinden oldukları ve Hucur Kazası'nda bulduklarından Hudeyde'ye celplerine dair 31 Mart 1896'da emirname gönderildiğini haber aldım. Hem San'a Vilayeti'ne hem de Hudeyde Livası'na başka bir tahrirat gönderilmişse de hiçbir şekilde emirnamenin ahkâmına göre

32 BEO. 761/57017.

33 BEO. 761/57017.

34 BEO. 761/57017.

35 BEO. 865/64820.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

hareket olunmadığından mecburen bir daha Sadaret'e geldim. Elyevm lütfen halime merhameten ve padişahın tasdikinden bendeniz burada iken kahveyi satın alan ve şimdi Luhayye'de bulunan Barkik oğlu Binyan nam kimsenin Hudeyde'ye celbi lazımdır. Zira aralarında ittifak bulunmuş ve bendeniz üzerine her daim toplantı etmektedirler. Bunların yakalanıp Hudeyde'ye getirilmeleri için bu uğurda yapılacak masrafları karşılamaya razıyım. Ayrıca Cibaliye tüccarı Hudeyde'ye getirildiğinde bendenizin de oraya gideceği hususunda kuvvetlice resmi bir telgrafın gönderilmesini beklemekteyim"³⁶ demiştir (Bkz. Ek 3). Bu talebin ardından 10 Kasım 1896'da, 6 Nisan 1896 tarihli telgrafa ilave olarak Yemen Vilayeti'ne yeni bir telgraf gönderilmiştir. Muhammed Kaid'in mahkemeye teslimi ve Cibaliye tüccarından Nasır b. Hebe ile rüfekasındaki alacağının ödenmesinin gerekli olduğu hatırlatarak gerekenin yapılması ve neticenin İstanbul'a bildirilmesi emredilmiştir.³⁷

Osmanlı Devleti'nde şikâyetlerin devletin en üst organa ulaşmasında herhangi bir hukuki ve idari sınırlandırma bulunmamaktaydı. Devlet, tebaasıyla bir iletişim kanalı olarak şikâyet mekanizmasını geliştirmiş ve bu kanalı her zaman açık tutmuştur. Bunu yaparken de herhangi bir ön koşul veya bir ara merci koymamıştır. Böylelikle topluma, devlete olan iletişimini kesintisiz bir şekilde devam ettirme olanağı sunulmuştur. Bu kesintisiz iletişimin hem devlet hem de tebaa açısından birçok getirisi vardı. Bir defa çevreden merkeze doğru bir bilgi akışı sağlanıyordu. Devlet, çıkardığı kanunların ve devletin temelini teşkil eden şeriatın taşrada gerektiği gibi yürütülüp yürütülmediğini bu sayede denetleme imkânına sahip olabiliyordu. Bu tür bir getiri, devletin bu iletişim kanalını sürekli açık tutması için önemli bir gerekçe idi. Tebaa ise taşrada karşılaştığı kanun dışı uygulamalarla zulme uğradığı durumlarda her zaman doğrudan başvuruda bulunabileceği açık bir kapıya sahip olabiliyordu.³⁸ Faruk Yaslıçimen'in yazdığı bir makalenin sonunda yaptığı bir değerlendirmeden yola çıkılırsa, müfret olaylar zaman ve mekânla kayıtlı olsalar da münferit değildirler. Bunları ortaya çıkmaya zorlayan bir bağlam muhakkak vardır. Diğer bir ifadeyle, bir kişinin hikâyesi diğerlerinin yaşamaları muhtemel hikâyeleri hakkında da ipuçları sunar.³⁹ Bu bağlamdan hareketle Abdullah b. Muhammed'in hak arama mücadelesi sadece kendisinin yaşadığı bir hadise olmasa gerektir. Belki mücadelesini bu mertebeye getiren kimseler sınırlıysa da muhakkak surette benzer hikâyelerin yaşandığı da akla gelebilir. Abdullah b. Muhammed Kedeş'i farklı kılan ise hakkını arama konusundaki ısrarıydı.

Önceki taleplerinden bir netice alamayan Abdullah b. Muhammed, 21 Kasım 1896'da Sadaret'e tekrar bir arzuhal vermiştir. Bu defaki ifadelerinde Luhayye, Ebu Ariş ve Cibaliye'de bulunan hasımlarının Hudeyde'ye getirilmesi için emir gönderildiği halde 11 gündür olumlu bir haber alamadığından yakınmış ve Sadaret tarafından tekrar telgraf gönderilmesi ricasında bulunmuştur.⁴⁰ Bu talebin hemen arkasından İstanbul'dan Yemen Vilayeti'ne telgraf çekilmiş ve daha önce de katil Muhammed Kaid'in yakalanmasıyla ilgili telgraf gönderildiği ama cevabının gelmediği belirtilerek bu konuda malumat verilmesi istenmiştir.⁴¹ Yemen Valisi ve Umum Kumandanı Müşir Ahmed Feyzi Paşa ise meseleyle

36 BEO. 865/64820.

37 BEO. 865/64820.

38 Tuğluca 2016, s. 49.

39 Yaslıçimen 2020, s. 263-264.

40 BEO. 754/56495.

41 BEO. 754/56495.

İlgili Sadaret'e 9 Aralık 1896'da yazı göndermiştir. Buna göre katil Muhammed Kaid'in mahkemeye teslimi ve Cibaliye tüccarından Nasır b. Hebe ile rüfekasından alacağını talep eden Abdullah b. Muhammed'in isteğinin gerçekleştirilmesi için 7 Kasım 1896'de Sadaret'ten telgraf gönderildiği ifade edilmiştir. Katilin yakalanması hakkında daha önce Hudeyde Mutasarrıflığı ile yapılan muhabere üzerine alınan cevapta bunun için askeri kuvvet sevkine lüzum gösterilmiştir. Ancak merkumun sakin olduğu Abs Nahiyesi idare dışında kalan mahallere hudut olması nedeniyle askerlerle takibe girildiğinde idare haricindeki mahallere firar etme ihtimali vardır. Bu şekilde katilin yakalanması mümkün olamayacaktır. Katilin mezkûr nahiyede oturması takip korkusundandır. Davacı olan Abdullah b. Muhammed'in şeri mahkemeye müracaat ederek usulen davasını takip etmesi ve alacağının usulü dairesinde temini için Yemen Valisi, Hudeyde Mutasarrıflığı'na tebliğde bulunduğunu haber vermiştir.⁴²

Abdullah b. Muhammed'in durumu hala belirsizliğini koruduğundan bu defa 5 Ocak 1897'de Yemen Vilayeti'ne telgraf gönderilmiş ve Muhammed Kaid hakkında ne yapılacağına hızlıca yazılıp gönderilmesi talep edilmiştir.⁴³ Bir gün sonra da Abdullah b. Muhammed Sadaret'e yeni bir arzuhal vermiştir. Arzuhalinde daha önce ifade ettiği alacaklarının tahsili meselesini ve kardeşinin katilinin yakalanması noktasında taleplerini tekrar hatırlatmış ve arzuhalinin sonunda katili, belli kimselerin koruduğunu iddia etmiştir. İfadelerinde, *"...gerek müdüriyet ve gerek kaza kaymakamı ve nahiyeye müdürü kendisini koruduklarından bir semere görülemediği gibi bir sene önce Sadaret'ten vuku bulan arz üzerine bu konuda Yemen Vilayeti'ne telgrafla ve tahriren emirler verilmiştir. Söz konusu emirler 2 ay evvel telgrafla yenilenerek yazılmışsa da yine yok hükmünde kalmıştır. Kulları 2 seneyi aşkın buralarda sürünerek maddi ve manevi zarara uğramış olduğundan lütfen ve merhameten Allah ve Resulullah aşkına lazım gelen muhakemesinin yapılması ve gereken cezanın verilmesi noktasında Sadaret'e durumumu arz ederim"* demiştir.⁴⁴

İstanbul'dan üst üste gönderilen telgrafların ardından 9 Ocak 1897'de Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa konuyla ilgili Sadaret'e açıklamalar yapmıştır. Açıklamalarında istenen talep üzerine Hudeyde Mutasarrıflığı'na gönderilen yazılar ve icra edilen takibat üzerine katilin Hudeyde Sancağı'na tabi Abs Nahiyesi'ne firar ettiği, nahiyeye müdürü ve zaptiyelerle derdestinin kabil olamayacağı ve tazyik edildiği takdirde oradan Sada tarafına firar edeceğini ifade etmiştir. Bu nedenle son olarak nizamiye müfrezelerinin o taraflarda bulunduğu sırada aranılması ihtimali kalmış olup o da şu günlerde icra edilmek üzeredir şeklinde mevcut durumu beyan etmiştir.⁴⁵ 12 Ocak 1897'de Yemen Vilayeti'ne bu açıklamalardan sonra bir telgraf daha gönderilmiştir. İstanbul'dan giden bu yeni telgrafta, katil Muhammed Kaid'in Hudeyde'ye tabi Abs Nahiyesi'ne firar ettiği 9 Ocak tarihli telgrafla bildirilmişse de katilin Abs Nahiyesi'ne firar etmediği nahiyeye ahalisinden ve orada sakin bulunduğu maktulün biraderi Abdullah b. Muhammed Kedeş tarafından öğrenilmiştir. Ayrıca Abdullah b. Muhammed'in her gün Babıali'ye müracaat ve şikâyetle memurların ve çalışanların her birini ayrı ayrı meşgul etmekte ve mahalli memurların katili himaye ve işlerini kasten ihmal ettiklerini beyan etmektedir. Bu nedenle katilin münasip surette yakalanarak mahkemeye teslimiyle adaletin yerini bulması ve durumun

42 BEO. 901/67521.

43 BEO. 891/66775.

44 BEO. 891/66775.

45 BEO. 894/67039.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükümet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

Babialı'ye bildirilerek şikâyetçinin taleplerine artık nihayet verilmesine gayret gösterilmesi istenmiştir.⁴⁶

Netice elde edemediğinden Abdullah b. Muhammed, Sadaret'e tekrar bir arzuhal vermiştir. Bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nde cari olan 1858 tarihli Ceza Kanunu gereğince maktulün varislerine katil tarafından diyet (kan bedeli) ödenmek durumundaydı. 10.000 dirhem olarak tayin edilen diyet⁴⁷, katilin tespit edilip yakalanmasıyla Abdullah b. Muhammed'e verilebilirdi. Ancak Abdullah b. Muhammed diyet yerine kısas konusunda ısrar etmiştir. 25 Ocak 1897 tarihli bu arzuhalinde 8.100 riyal alacağının tahsilini tekrarlamış ve kardeşinin katilinin bulunmasını istemiştir. Kardeşinin katilinin yakalanması hususunda Yemen Vilayeti'nden bahaneler gösterildiğini ve 2 seneyi aşkın bir süredir İstanbul'da sefil bir hayat sürdüğünü Sadaret'e arz etmiştir.⁴⁸ Abdullah b. Muhammed'in verdiği yeni arzuhal üzerine 26 Ocak 1897'de Yemen Vilayeti'ne tahrirat gönderilmiştir. Giden tahriratta, Muhammed Sagir'in katili Muhammed Kaid'in yakalanması ve Cibaliye tüccarından birkaç kişide olan Abdullah b. Muhammed'in alacağının iadesi için talepte bulunduğu hatırlatılmıştır. Yine söz konusu talep karşısında vilayet, 9 Aralık 1896 tarihli tahriratı göstermiş ise de İstanbul'da bulunan davacı Abdullah b. Muhammed, müracaat ve şikâyetten geri durmayıp hükümete bağlı vazifenin ifasıyla katilin mahkemeye teslim edilmesinde ısrarcı olmakta ve katilin yakalanması geciktikçe bu yönde taleplerine devam etmektedir. Bu noktada katilin hemen yakalanarak bir an evvel mahkemeye teslimi ve alacağının ödenmesi ve bu konunun bir gün evvel bitirilip Babialı'ye neticenin bildirilmesi istenmiştir.⁴⁹ Hala bir cevap gelmemesi nedeniyle İstanbul'dan 9 Mart 1897'de Yemen Vilayeti'ne tekrar bir telgraf gönderilmiş ve 26 Ocak 1897 tarihli tahrirat üzerine ne yapıldığının hızlıca yazılıp gönderilmesi ve davacının müracaatına nihayet verilmesi emredilmiştir.⁵⁰

Peş peşe verilen arzuhaller ve devamında İstanbul'dan gönderilen telgraflar bir netice vermeyince 1 Nisan 1897'de Yemen Vilayeti'ne bir telgraf daha gönderilmiştir. Telgrafta, Muhammed Sagir'in katili hakkında birçok defa tekrar eden tavsiyelerden henüz bir semere görülmediği ifade edilmiştir. Davacının her gün Babialı'ye gelerek feryatla herkesi rahatsız ettiği, memurların davacının taleplerinden şikâyet etmeye başladıkları söylenmiştir. Yazılar neticesiz kaldığından davacının taleplerini sonlandıracak bir cevap da veremedikleri bu nedenle katilin bir dakika evvel derdestiyle adaletin ifası ve davacıya ne cevap vermek lazım gelirse acilen yazılması istenmiştir.⁵¹ Bunun üzerine 3 Nisan 1897'de Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa bu yazıya hemen cevap vermiştir. Gönderdiği cevapta, katilin Abs nam mahalde olduğu iddia edilmiş ise de ıslahat için gönderilen müfreze kendisini bulamamıştır. Beni Mervan Kabilesi tarafına savuştuğunun beyan edildiğini haber vermiştir. Davacı buraya gelerek emval-i sairenin haczini talep eder ve bize korktuğunu haber verirse belki katilin derdestine çare bulunabilir. Yine bu konuda mutasarrıflığa ve müfreze amirine gerekli tebligatlar icra olunmaktadır⁵² şeklinde cevap vermiştir.

46 BEO. 894/67039.

47 Gökmen ve Özdemir 2016, s. 35-42.

48 BEO. 901/67521.

49 BEO. 901/67521.

50 BEO. 915/68612.

51 BEO. 928/69575.

52 BEO. 928/69575.

Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa'dan gelen cevabın ardından 18 Nisan 1897'de Abdullah b. Muhammed hemen bir arzuhal daha vermiştir. Arzuhalinde “*Yemen Vilayeti’nden gelen 3 Nisan 1897 tarihli cevap telgrafında biraderimin katili Muhammed Kaid nam kimsenin Beni Mervan tarafına savuştuğu beyan ile beraber eğer çakerleri oraya gidip katilin emval vesairesini haciz eder ve nerede mahfuz olduğunu haber verirsem derdest olunacağı dahi ilaveten dermiyan olduğu anlaşılıyor. Hâlbuki katil merkum Abs şeyhlerinden Yayha Ali Sevab’ın amcazadesi olmakla bir müddet onun tarafından himaye olduğu ve saklandığı gibi şimdi dahi onun tarafından gizlenmektedir. Ceza Kanunu’nun mahbus kaçırınlar hakkında olan özel faslı mucibince⁵³ bu gibi işler yaptığı kaydedilen şeyhlerin cinayeti gizlemesi ve katilin firarına fırsat vermesi cinayet demektir. Usul ve belde adetlerimiz hükmünce bu gibi canilerin derdest olunmaları mensup buldukları şeyhlerin tazyikiyle hâsıl olur. Binaenaleyh gerek ceza kanunu mucibince ve gerek örf ve adetlerimiz hükmünce şeyh merkum edna derece tazyik olduğunda katilin meydana çıkması bilinen bir şey iken böyle katilin Beni Mervan tarafına kaçmıştır, davacısı gelsin emvalini haciz ve yerini ihbar etsin demek garazkâr lakırdıdır. Çünkü katilin emval ve emlakını davacı şahsın değil genel hukuk namına hükümet-i seniyyenin haciz etmesi lazım gelir. Böyle olduğu gibi bir vilayet valisinin davacı gelsin katilin yerini haber versin demesi dahi pek açık garabettir. Davacı aciz olmasa hükümete müracaat etmezdi. Kulları vali olsam derhal tutar idim. Bununla beraber kendi işarı vechle evvelce aldığım emir üzerine San’a’ya gidip vali paşaya müracaat ve birçok ay takip etmiştim. Yaveri Mehmet Haşim Efendi vasıtasıyla kullarını darp ve kovması üzerine feryadımı duyurmak için adalet merkezi olan Darü’l-Hilafe’ye geldim. Vali paşa hazretlerini orada dahi tecrübe ettim. Ben bahane vesaire bilmem hükümet-i seniyye aciz değildir. Biraderimin katilini isterim. Vali paşa hazretlerine kulları gibi bir badiye teşebbüsünü bile iltizam edemeyen garazkarane cevaplardan vazgeçip cenab-ı hakkın ve vekil-i mükellef padişahımızın emir ve adalet dairesinde ifa-yı vazife etmesi zımında kesin bir emir verilmesini dilerim”⁵⁴ demiştir (Bkz. Ek 4).*

Yemen’den gelen cevaplar İstanbul’u memnun etmemiş olacak ki 19 Nisan 1897’de vilayete yine bir telgraf gönderilmiştir. Bu defakinde katilin nerede olduğunu haber vermek davacıya ait değildir. Bulmak, tutmak hükümetin vazifesidir. Katilin Abs şeyhlerinden Ali Sevab’ın amcazadesi olduğunu ve onun tarafından saklanıldığını ve beldenin ileri gelenlerince şeyh tazyik olunursa katilin meydana çıkacağını davacı iddia ediyor. Yarattığı rahatsızlık epeyce olsa da hakkı inkâr edilemez. Hükümete düşen vazifenin ifasıyla katilin tutulup yakalanması ve davacının taleplerine bir gün evvel nihayet verilmesi gerekmektedir⁵⁵ denilmiştir. Bu sert telgraf sonrasında Yemen valisi uzunca bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Yemen Valisi ve Umum Kumandanı Ahmed Feyzi Paşa, 6 Mayıs 1897 tarihli gönderdiği tahriratında, katil Muhammed Kaid’in Abs şeyhlerinden Ali Sevab’ın amcazadesi olduğundan onun tarafından saklanıldığı ve beldenin ileri gelenleri tarafından şeyh tazyik olursa meydana çıkacağı katil tarafından daha önce ifade edilmiştir. Bunun üzerine 19 Nisan 1897’de bir telgraf gönderilmiştir. Abs Nahiyesi idare dışında kalan mahallere hudut olduğundan ve ahalisi ziyadesiyle mağrur olup, vergi toplanmasında dahi birçok sorun görülmekte ve asker sevki kabil olamamasından gerekli tedbirlerin alınıp katilin yakalanması için Hudeyde Mutasarrıflığı’na defalarca yazılmıştır. Hucur’daki nizami

53 Düstur 1289, s. 537-597.

54 BEO. 936/70186.

55 BEO. 936/70186.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

askerlerin binbaşısı Hamdi Efendi'ye dahi gerekli uyarılar yapılmıştır. Alınan cevaplarda yakalanacağını bildiğinden dolayı katilin meydana çıkmadığı bildirilmiştir. Bu nedenle başka bir suretle yakalamak da mümkün olmadığından vergi tahsilatı ve yolların asayişini temin etmek adı altında gayet gizli bir surette katili veya adet üzere akrabalarını yakalamak üzere Binbaşı Hamdi Efendi bir müfreze askerle Abs Nahiyesi'ne hareket etmiştir. Hal böyle ise de daha oraya varmadan katilin firarıyla ahalsinin galeyana geldiği ve bir taburla bu işe girişmenin caiz olamayacağı ve neticesinin büyük sorunlara sebep olacağı anlaşıldığından fenalık zuhuruna meydan vermeyerek geri dönüldüğü Binbaşı Hamdi Efendi tarafından yazılmıştır. Yine katilin yakalanması için mutasarrıflığa ve Binbaşı Hamdi Efendi'ye birçok defa tebligat yapılmıştır. Yapılan tebligatlara icabına bakılacağı şeklinde cevaplar verilmiştir. Katilin bulunduğu mevkiinin durumu ve ahalsinin mizacı nedeniyle pek büyük fenalıklara sebep olacak tedbirlerden uzak durulduğu ancak vakti geldiğinde yakalanması için çalışıldığı⁵⁶ bu haliyle vilayet tarafından Sadaret'e bildirilmiştir.

Valinin gönderdiği açıklamadan memnun olmadığından 16 Haziran 1897'de Abdullah b. Muhammed yine bir arzuhal vermiştir. Bu arzuhalinde, *"biraderim Muhammed Sagir'in katili Muhammed Kaid'in tutulup yakalanması noktasında Hucur Binbaşısı Hamdi Efendi'ye icra kılınan tavsiye üzerine Hamdi Efendi'nin bir müfreze askerle geldiğini katilin haber alarak firar ettiği gibi hareketinden dolayı bazı derece galeyan hâsıl olduğundan bahisle katilin yakalanması için bir tabur asker sevki icap edeceğine dair Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa'nın cevabı bendenize bildirildi. Memleketi Abs Nahiyesi'dir. Ahali ve seknesi tüccar ve ziraat gibi işlerle meşgul olup öyle valinin ifadesi üzerine mesele çıkaracak aşiretlerden değildir. Şu kadar var ki evvel ve ahir arz eylediğim üzere katilin amcazadesi Abs şeyhlerinden Yahya Ali Sevaab ile Hucur Kaymakamı ve vali arasında bana karşı ittifak mevcut olduğundan öyle bir tabur sevki gibi gösterilen lüzum sırf bir bahaneden ibarettir. Çünkü katil kaçmakta mıdır ki? Kaçırın amcası merkum Yahya Ali Sevaab'dır. Ona ceza verilmesi lazımdır. Şu lüzum kanun dairesinde merkum Ali Sevaab'ın derdest olunmasıdır. Bu noktada lazım gelen mahallerden sorulduğunda ifadelerimin doğruluk üzere olduğu anlaşılacaktır. Adaletin yerini bulması noktasında Sadaret'ten bir yazı yazılarak Yemen'e gönderilmesini istirham eylerim"*⁵⁷ demiştir. 26 Haziran 1897'de bu defa Abdullah b. Muhammed, Sadaret'e Yemen Vilayeti'ne birkaç gün önce gönderilen tahriratın cevabı geldiğinden bahisle padişah II. Abdülhamid'in sadakası olmak üzere bir suretinin kendisine verilmesi için talepte bulunmuştur. Talebi üzerine gelen cevabın bir sureti kendisine verilmiştir.⁵⁸ Abdullah b. Muhammed, 16 Haziran 1897'de Sadaret'e verdiği arzuhalin aynı içerikteki bir benzerini tekrar 4 Temmuz 1897'de bir daha vermiştir. Yine aleyhinde mahalli idarecilerin ittifak halinde olduğunu iddia etmiştir. Vilayetten gelen haberlere itimat edilmeyerek doğruluk üzere gereğinin yapılmasını istemiştir.⁵⁹ Bunun üzerine 6 Temmuz 1897'de Yemen Vilayeti'ne gönderilen telgrafla katilin bir gün evvel yakalanması ve davacının şikâyetlerinden Babialî'nin kurtarılması istenmiştir.⁶⁰

Yemen Vilayeti'ne gönderilen yeni telgraftan bir gün sonra 7 Temmuz 1897'de Vali Ahmed Feyzi Paşa telgrafla son durum hakkında bilgi vermiştir. Buna göre katilin

56 BEO. 936/70186.

57 BEO. 936/70186.

58 BEO. 936/70186; BEO. 754/56495.

59 BEO. 973/72963.

60 BEO. 973/72963.

akrabasından Abs müdürü bir aydan beri tutukludur. Yine katil elde edilemeyip Abs, hududa yakın olduğundan taburlar sevk olursa daha öteye firar edecektir. Şu halde işin Arapların âdeti üzere tesviyesinden başka çare bulunmadığı arz edilir⁶¹ diye açıklamalarda bulunmuştur. Muhtemelen valinin bu son telgrafından haberdar olan Abdullah b. Muhammed 10 Temmuz 1897'de Sadaret'e başka bir arzuhal daha vermiştir. İçeriğinde kardeşinin katili Muhammed Kaid'in amcazadesi ve nahiye merkez müdürü olan Yahya b. Ali'nin yakalandığı bildirildiğinden onun Hudeyde'ye sevkini istemiştir. Bu talep de yine bir gün sonra 11 Temmuz'da Yemen Vilayeti'ne telgrafla bildirilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir.⁶² Gerekli adımların atılmaması nedeniyle 30 Temmuz 1897'de Abdullah b. Muhammed yeni bir arzuhal daha vermiştir. Arzuhalinde kardeşinin katilinin yakalanması, katilin amcazadesi Yahya b. Ali'nin Hudeyde'ye sevkini için İstanbul'dan emir gönderilmesine rağmen gereğinin yapılmamasından yakınmıştır. 2 senedir gurbette perişan olduğunu ve vilayetten sürekli oyalayıcı bahaneler gösterilmesinden şikâyet etmiştir. Kendisi İstanbul'da perişan iken kardeşinin katilinin istediği gibi gezmesinden duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir.⁶³ 31 Temmuz 1897'de Yemen Vilayeti'ne de gönderilen bu arzuhalin sonunda, Abdullah b. Muhammed'in istekleri son dereceye vardığından yazılan tahrirat ve telgrafların 20'ye vardığı hatırlatılıp (Bkz. Ek 5) bu işe bir an evvel nihayet verecek ve merkumun taleplerini durduracak bir cevap verilmesi istenmiştir.⁶⁴

2. Abdullah b. Muhammed'in Şikâyetlerini Arttırması

Devam eden yazışmalar üzerine 15 Ağustos 1897'de Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa gönderdiği telgrafında Abs müdürünün San'a'da tutuklu olduğunu katilin firar ettiğini ve yakalanma imkânının olmadığını Arap adetleri üzerine sulthan başka çare olmadığını bildirmiştir.⁶⁵ Yemen'den gelen valinin telgrafi üzerine çok geçmeden 17 Ağustos 1897'de Abdullah b. Muhammed bir arzuhal daha vermiştir. Bu defa, *"biraderim Muhammed Sagir Kedeş'in katili olan Muhammed Kaid'in derdest ile Hudeyde'ye celbi veya sebep olan Abs müdürü merkumun amcazadesi Yahya b. Ali'nin tutuklanmasının ve hakkaniyet ve adaletle lazım gelen cezasını çekmesini talep etmekteyim. Bunun için 2 sene zarfında gurbette avare ve sergerdan kaldığımdan bahisle bu ana kadar 21 adet arzuhal ve telgraf çekilmişken bu kere Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa'dan gelen cevapta acizlerini anlamam istenmiştir. Katilin amcazadesi Müdür Yahya Ali şimdi San'a'da mahpustur diye haber verilmiştir. Hâlbuki müdür Yahya Ali Abs'de hanesindedir. Bugün Yemen'den aldığım telgrafta katil Muhammed Kaid Mize'de Zeydiye Kazası'nda Seyyid Muhammed b. Yahya El Hedel'in hanesinde mahfuzdur. Vali bunu bildiği için katili mecburen hükümete teslim ettirsin. Zaten müdür, Seyyid Muhammed Yahya El Hedel nezdinde saklamak üzere daha önce bir vasıtayla katili merkuma göndermişti. Biraderimin katili istediği gibi gezer ve her tarafta serbest gidip gelir. Buna adalet, merhamet ve şefkat çerçevesinde padişahın rızasının olmayacağı açıktır. Bu nedenle Yemen Vilayeti'ne bir kıta resmi telgrafla çekilmesini talep etmekteyim. Eğer ki müdürün vasıtasıyla katilin Mize'de Zeydiye Kazası'nda Seyyid Muhammed b. Yahya El Hedel'in hanesinde mahfuz olduğu ortaya çıkmazsa o halde her*

61 BEO. 976/73186.

62 BEO. 976/73186.

63 BEO. 986/73912.

64 BEO. 986/73912.

65 BEO. 994/74491.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükümet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

cezaya razıyım"⁶⁶ demiştir. Bu arzuhale 28 Ağustos 1897'de Ahmed Feyzi Paşa, müdürün 2 ay önce derdest edilerek San'a'da mahpus olduğu ve katili sakladığı iddia edilen Zeydiyeli Muhammed Yahya'nın derdesti için şiddetli bir şekilde Hudeyde Mutasarrıflığı'na yazıldığını⁶⁷ bildirerek karşılık vermiştir. İsrarını arttıran Abdullah b. Muhammed ise 7 Eylül 1897'de verdiği arzuhalede, daha önce katilin bulunduğu yeri haber verdiği halde hala yakalanmadığını ve Şeyh Yahya b. Ali'nin katilin ortaya çıkması için Hudeyde'ye sevk edilmesi gerektiğini yazmıştır.⁶⁸

Bu defa yapılan teşebbüsün ardından 9 Eylül 1897'de Yemen Vilayeti'ne telgraf gönderilmiştir. Buna göre katilin hala Mize'de gizlendiğini ve amcazadesi Yahya'nın derdestiyle Hudeyde'ye gönderilmesinin davacı tarafından talep edildiği ifade edilmiştir. Bir katilin derdesti hakkında böyle defalarca tahrir ve tekrar olunan tavsiyelerin neticesiz kalması idari olarak zaafa telakki ettiği cihetle teessüfe şayan olduğu beyan edilmiştir. Hükümete bağlı vazifelerin artık yerine getirilmesi ve bir daha söylenilmesine gerek kalmadan bu işin bitirilmesi emredilmiştir.⁶⁹ Son giden bu telgrafın ardından Abdullah b. Muhammed kani olmasa gerek ki tekrar bir arzuhal vermiştir. 28 Eylül 1897 tarihli arzuhalede, "*maktulen vefat eden biraderim Muhammed Sagir Kedeş'in katili olup Mize'de önde gelenlerden Esseyid Muhammed nezdinde istirahat eden Muhammed Kaid'in süratle derdesti hakkında Yemen Vilayeti'ne yapılan başvuru neticesinde vilayetten bu iş Hudeyde Mutasarrıflığı'na yazılmıştır. Maktulün valide, zevce ve çocukları tarafından vuku bulan müracaat neticesinde bir emir çıkmadığı gibi Mize denilen mevki merkez vilayete 5 saat mesafede yer almaktadır. Orada tutulması kolay olsa da ve bu iş için daha önce emirler verilmişse de mutasarrıf malumat talebi için durumu tekrar vilayete yazacağını ifade etmiştir. Bu haber de 25 Eylül 1897 tarihli olarak aldığım telgraftan anlaşılmıştır. Vilayetten İstanbul'a gönderilen cevaplarda Mize'de katilin derdesti için mutasarrıflığa kuvvetle yazıldığı gösterilmişse de bu haller katilin yakalanmasının istenmediğini göstermektedir. Eğer buna karşı tepki gösterilecek olursa bu da devletin kanunlarına mugayir olacaktır. Eğer katil bu şekilde yakalanmazsa daha önceki arzuhallerde ifade edildiği gibi katilin ve onun arkasında bulunan Şeyh Yahya Ali'nin herhalde derdestiyle Hudeyde'de tutuklanmasının vilayet tarafından mutasarrıflığa kesin bir şekilde yazılmasını niyaz ederim*"⁷⁰ demiştir. Art arda verilen bu arzuhaller ve Yemen'e İstanbul'dan gönderilen telgraflar Vali Ahmed Feyzi Paşa'yı rahatsız etmiş olacak ki vali de 30 Eylül 1897'de İstanbul'a bir telgraf göndermiştir. Telgrafında, katil Muhammed Kaid'in Zeydiye'nin Mize mıntıkasında olduğu ve müdürün de mahpus olduğu ifade edilerek katilin itaatte olmayan bir İslam kabilesi nezdinde olduğunun Hudeyde Mutasarrıflığı tarafından bildirilmekte olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca hemen katil ve müdür Yahya'nın derdestleri için mutasarrıflığa yazdığını ifade etmiştir.⁷¹

Esaslı bir netice almak için 1 Ekim 1897'de Abdullah b. Muhammed yeni bir arzuhal daha vermiştir. Arzuhalede, "*maktul biraderimin valide, zevce ve çocuklarından 28 Eylül 1897 tarihli aldığım telgrafta Katil Muhammed Kaid'in hükümet merkezine 5 saat*

66 BEO. 994/74491.

67 BEO. 994/74491.

68 BEO. 1005/75303.

69 BEO. 1005/75303.

70 BEO. 1005/75303.

71 BEO. 1005/75303.

mesafede Mize’de mevcut olduğu, kendisini koruyan kimse eğer hükümet tarafından talep olursa katili teslim edeceğini söylemiştir. Başka bir yere gitmeden yakalanması için Hudeyde Mutasarrıflığı’na yazı gönderilmesi istenmişti. Bu işin bölgedeki yetkililerin sorumluluğunda olduğu ancak ne vilayetin ne de mutasarrıflığın bu işi çözmediği aksine işi birbirlerine havale ettikleri görülmektedir. Bundan babaları katledilen çocuklar meyyustur. Buna padişahın da rıza göstermeyeceği üstelik katilin bulunduğu mevki vilayet merkezine 5 saat mesafededir. Katilin yakalanması için Sadaret’ten vilayete ve mutasarrıflığa yazı gönderilmesini talep ederim”⁷² demiştir. 4 Ekim 1897’de ise bu arzuhalin ardından katilin Mize’de olduğu ihbar edildiğinden Yemen Vilayeti’ne hemen yakalanması ve İstanbul’a bilgi verilmesi emredilmiştir.⁷³ Bu gelişmelerin ardından bu defa sık sık gündeme gelen Hudeyde Mutasarrıfı Rüşdü Bey de Sadaret’e gönderdiği telgrafında, katil Muhammed Kaid hakkındaki tafsilatı posta ile arz edeceğini haber vermiştir.⁷⁴

Hudeyde Mutasarrıfı Rüşdü Bey, 16 Ekim 1897’de daha önce arz edeceğini ifade ettiği açıklamalarını Sadaret’e göndermiştir. Buna göre, katil Muhammed Kaid’in Mize seyyidi nezdinde bulunduğu istihbar edilince hemen derdesti için 4 Ekim 1897’de tarihiyle Sadaret’ten emir gelmiştir. Evvelce Yemen Vilayeti vasıtasıyla gelen emir üzerine Mize karyesi Zeydiye Kaymakamlığı marifetiyle araştırılıp, gizli ve açıktan kontrol edilip katilin orada olmadığı ve Hucur Kazası’nda Sada cihetinde yer alan Beni Eslem Kabilesi içinde olduğu anlaşılmıştı. Söz konusu kabilenin büyüklüğü ve kendilerine dehalet edenleri teslim etmemek Arap kavimlerinden her aşiretçe mutat bulunduğu cihetle Hucur Kazası zaptiye erleriyle katilin derdesti imkân haricindedir. Böyle olmakla beraber birkaç tabur asker sevk olursa bile yakınlığı cihetiyle Sada cihetine firar edeceği ve Sada havalisine iki taburun gidemeyeceğini beyan etmiştir. Yine maktul Muhammed Sagir Kedeş’in öldürülmesi şahsi bir anlaşmazlıktan ileri gelip burada kabileler arasında ve kabilelerin kendi içinde birbirlerini katletmek her gün eksik olmayan vukuattan olup ve kardeşinin öldürülmesi başka bir sebepten olmayıp İstanbul’da bulunan davacının bazen Abs Müdürüne ve bazen de Mize seyidine katili himaye ettiği iddiasında bulunması şahsi garzinden ileri gelmektedir. Ferman gereğince Abs müdürü şimdi Hudeyde Hapishanesi’nde tutuklu olup kendisi Beni Sevab Kabilesi reislerinden olduğundan katili derdest etmek iktidarına sahiptir. Ancak mahpusiyetinin devamından bir fayda elde edilemeyecektir. Katilin yakalanması için müdürün Abs’e dönmesinden başka çare olmayıp bu durum kendisine taahhüt ettirilerek müdürün tahliyesi lazımsa da ne yapılması gerektiği mutasarrıf tarafından İstanbul’a sorulmuştur (Bkz. Ek 6).⁷⁵ Bu konuda daha sonra tekrar bir tereddüt ortaya çıktığından Hudeyde Mutasarrıfı Rüşdü Bey tekrar Abs müdürünün tahliyesi noktasında İstanbul’dan görüş istemiştir.⁷⁶ Bunun üzerine çok geçmeden Yemen Vilayeti’ne çekilen telgrafla, mutasarrıflıktan gelen malumat üzerine gereğinin yapılması ve bu konuda davacının taleplerine son verilmesi istenmiştir.⁷⁷ Bu yazışmaların arasında bu defa Abs Müdürü Yahya Ali Sevab, hapishaneden durumunu anlatan bir telgrafi İstanbul’a göndermiştir. Kendisi, “*Hudeyde hapishanesinde helak olmama izin verilmemesini adalet sahibi padişah adına istirham ederim*”⁷⁸ şeklinde durumu hakkında malumat vermiştir (Bkz. Ek 7).

72 BEO. 1017/76210.

73 BEO. 1017/76210.

74 BEO. 1017/76210.

75 BEO. 1033/77442.

76 BEO. 754/56495.

77 BEO. 1033/77442.

78 BEO. 754/56495.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

Hudeyde Mutasarrıflığı'ndan gelen malumat üzerine yapılan işleri haber alan Abdullah b. Muhammed 23 Kasım 1897'de tekrar arzuhal vermiştir. Bu defa biraz daha sitemkâr bir üslupla, *"biraderimin katili bulunan Muhammed Kaid'i teşvik eden Şeyh Yahya b. Ali daha önce ele geçirilmişse de her nasılsa Şerai Paşa'nın kefaletiyle tahliyesi yapılmıştır. Kulları burada 3 seneden beri bu madde için ateş içinde çekerim"* şeklinde başka ifadelerle durumu anlatmıştır. Bu noktada Şerai Paşa'nın kefaletiyle cinayete azmettiren kimsenin kanun hilafına saliverilmesini arzuhal sahibi kabul edememektedir. Birçok müşkülâtle elde edilen böyle birisinin tahliyesindeki mananın ne olduğunun anlaşılacağı da İstanbul'un dikkatini çekmiş ve bu konuda Yemen Vilayeti'ne tahrirat yazılmıştır.⁷⁹

5 Aralık 1897'de Abdullah b. Muhammed Sadaret'e başka bir arzuhal vermiştir. Arzuhalinde, nasıl dolandırıldığını anlattıktan sonra alacaklısının Hucur Kazası'nın Mehabeş Dağı'na firar ettiğini bunun da Hucur Kaymakamı ve valinin bilgisi dâhilinde olduğunu iddia etmiştir. Yine alacaklarını tahsil edemediğinden fakirliğe düştüğünü ve derhal Muhammed Kaid ile amcazadesi Şeyh Yahya b. Ali'nin Hudeyde'de yargılanarak hak ettikleri cezayı almalarını istediğini ifade etmiştir.⁸⁰ Yine Abdullah b. Muhammed'e ait mühürsüz ve tarihsiz başka bir arzuhalde benzer ifadeler tekrarlanmıştır.⁸¹ Taleplerine devam eden Abdullah b. Muhammed, 8 Ocak 1898'de Sadaret'e yine durumunu anlatan bir dilekçe vermiştir. Bu dilekçesinde, katilin hala yakalanmadığından ve katili himaye eden Şeyh Yahya b. Ali'nin saliverilmesinin kendisine ve ailesine zorluklar çıkardığından bahsetmiştir.⁸² Bu kapsamda Abdullah b. Muhammed, Şeyh Yahya Ali'nin tutuklanıp Hudeyde'ye gönderilmesi için tekrar talepte bulunmuştur. Son yaptığı teşebbüsler de netice vermemiş olacak ki 14 Ocak 1898'de tekrar bir arzuhal vermek zorunda kalmıştır. Arzuhalinde, *"maktulen vefat eden biraderim Muhammed Sagir Kedeş'in katili bulunan Muhammed Kaid'in yakalanması için 50'yi aşkın talep (Bkz. Ek 8) üzerine katilin yakalanması için verilen emirler gereği öncesinde Şeyh Yahya b. Ali yakalanmış idi. Bunun usul gereği Hudeyde tevkifhanesine gönderilmesi gerekirken kanunlar hilafına ve Şerai Paşa'nın kefalet usulüyle iktifa edilerek tahliyesinde gidildi. Bu noktada defalarca katilin yakalanması için müracaat edildi ama netice elde edilemedi"* şeklinde şikâyetleri olmuştur. Bu şikâyet üzerine de Yahya b. Ali'nin cinayetin işlenmesine sebep olduğu ifadesiyle ne şekilde kefaletle tahliye olunduğunun tahkik edilmesi İstanbul'dan talep edilmiştir.⁸³

Abdullah b. Muhammed bu defa Şeyh Yahya b. Ali'nin serbest bırakılmasına odaklanmaya başlamıştır. Bunun için de 13 Eylül 1898'de bir arzuhal vermiştir. Arzuhalinde *"biraderim Muhammed'in katili Muhammed Kaid'in yakalanması için katili teşvik eden Hucur Kazası'nda Abs ahalisinden Şeyh Yahya Ali Sevab'ın Sadaret'ten verilen emir üzerine tutuklanması istenmişti. Hudeyde Mutasarrıfı'yla Ahmed Şerai'nin müsaadesiyle güya katili teslim etmek şartıyla 2 ay sonra merkum Yahya Ali tahliye olunmuş ise de 7 ay geçtiği halde henüz katil teslim olunmamıştır. Hâlbuki sebab-i katil yani amir-i katil olan katil gibi ceza alması lazım gelirken katilin teslimi şartıyla tahliyesi mugayir-i şeri ve kanun bulunmakla amir-i merkumun bir an evvel yakalanması için Yemen Vilayeti'ne emir ve ihtar buyurulmasını istirham ederim"*⁸⁴ demiştir. Bunun üzerine 14 Eylül 1898'de Yemen

79 BEO. 1033/77442.

80 BEO. 754/56495.

81 BEO. 754/56495.

82 BEO. 754/56495.

83 BEO. 1053/78941.

84 BEO. 1194/89550.

Vilayeti'ne gönderilen telgrafla, mevcut talep tekrar hatırlatılarak konunun araştırılması ve gereğinin yapılması emredilmiştir.⁸⁵ Muhtemelen bu telgrafa cevap alınamamış olacak ki 17 Ekim 1898'de Abdullah b. Muhammed'in arzuhal verdiği ve Şeyh Yahya b. Ali'nin daha önce yakalandığı sonra davacının talebi üzerine Hudeyde'ye gönderildiği ifade edilmiştir. Davacının bu iş hakkında farklı tarihlerde birçok defa talebi olduğu henüz bir netice hâsıl olmamasından davacı her gün müracaatla sızlanmaktadır denmiştir. Bu nedenle gerekenlerin bir an önce yapılması ve neticesinin yazılarak gönderilmesi emri verilmiştir.⁸⁶ Yine benzer surette 22 Kasım 1898'de Muhammed Kaid'in yakalanması için Abdullah b. Muhammed'in tekrar bir arzuhal verdiği ifade edilerek gereğinin yapılması hatırlatılmıştır.⁸⁷ Son yaptığı teşebbüsleri ve üst üste verdiği arzuhalleriyle Abdullah b. Muhammed hem Babialı'yi epeyce yormuş hem de Yemen valisini iyice sıkıştırmıştır.

Padişahların dini ve vicdani bir sorumlulukla Osmanlı tebaasına tanıdıkları arzuhal hakkı, anayasal bir hal olarak ilk defa hukuki bir metin olan Kanun-ı Esasi'de de yer almıştı. Arzuhal hakkıyla ilgili maddeler, Kanun-ı Esasi'nin Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-ı Umumiyesi başlığı altında 8. ve 26. maddeler arasında yer almıştı. Yine bu noktada arzuhal hakkı ve kullanımı Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan Nizamname-i Dâhiliye'sinde de gösterilmişti.⁸⁸ İşte burada açılan kapı Abdullah b. Muhammed ve onun gibi şikâyet sahibi kimseler için her zaman açıktı. O da bu hakkını fazlasıyla kullanmış hatta şikâyetlerini Yemen Valisi'ni zor duruma sokacak bir mertebeye getirmişti.

Üst üste verilen arzuhaller nedeniyle 24 Kasım 1898'de Yemen Valisi Sadaret'e bir tahrirat göndermek zorunda kalmıştır. 17 Ekim 1898 tarihli telgrafa cevap olarak gönderilen tahriratta, 15 Ekim tarihli arizamda arz edildiği üzere katil Muhammed Kaid adlı şahıs, henüz kontrol ve idare altına alınamayan vahşi kabileler içinde bulunduğundan şu sırada ele geçirilmesi mümkün değildir demiştir. Yine Abs Kabilesi Şeyhi Yahya b. Ali Sevab'ın dahi bu meseleden dolayı merkez vilayete celbiyle tazyikine teşebbüs edilse cemaatinin Fazılı Kabilesi'ne iltihakıyla müşkülât büyüyecek ve cesaretleri artacaktır diye ifade etmiştir. Fazılı meselesinin halliyle Abs Kabilesi'nin ıslahı esnasında katilin yakalanmasına cidden itina edileceğini⁸⁹ beyan etmiştir. Ancak validen gelen bu cevabın hemen ardından Abdullah b. Muhammed tekrar bir arzuhal vererek, pek çok defa müracaatta bulunduğunu ve bu işin henüz neticelenmediğini arzuhalinde ifade etmiştir.⁹⁰ 5 Aralık 1898'de Yemen Vilayeti'ne yine konuyla ilgili telgraf çekilmiştir. Daha önce vilayetten gelen bilgiler doğrultusunda Fazılı meselesinin halledilmesiyle bu işin üstüne gidileceği şeklinde Babialı de kendisine açıklama yapıldığı ifade edilmiştir. Ancak Abdullah b. Muhammed bunun üzerine katilin ne surette elde edilmesinin mümkün olacağına dair yeni bir arzuhal vermiştir. Babialı de gerekenlerin yapılması ve bilgi verilmesi doğrultusunda vilayete telgraf çekmiştir.⁹¹ 15 Aralık 1898'de Dâhiliye Nezareti'ne giden talepte bu defa, maktulen vefat eden biraderi Muhammed Sagir Kedeş'in çocuklarına ait işlerin halledilmesi için vekil olan Ahmed Abid Harazi'nin Hudeyde Mutasarrıflığı tarafından Tai'f'e gönderildiği ifade edilmiştir.

85 BEO. 1194/89550.

86 BEO. 1211/90816.

87 BEO. 1229/92132.

88 Sarıyıldız 2010, s. 85.

89 BEO. 1236/92640.

90 BEO. 1236/92640.

91 DH.MKT. 2144/19.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

Bu işten Ahmed Abid Harazi'nin affedilmesi ve Hudeyde Mutasarrıflığı'na bu doğrultuda İstanbul'dan yazı gönderilmesi talep edilmiştir.⁹²

Geçen zaman içinde bir türlü istediğini alamayan Abdullah b. Muhammed tekrar bir arzuhal vermiştir. 31 Ocak 1898 tarihli arzuhalinde, "*biraderim Muhammed Sagir'in katili Muhammed Kaid ve maiyeti Şeyh Yahya Ali Sevab'ın yakalanmasına dair Sadaret'e takdim edilen iki arzuhalim üzerine Yemen Vilayeti'ne 22 ve 24 Kasım 1898 tarihli emirnameler gönderilmişse de henüz cevapları gelmemiş olduğundan, cevaplarının verilmesi ve bir nüshasının da tarafıma verilmesi istirham ederim*"⁹³ demiştir. Aynı gün Yemen Vilayeti'ne gönderilen telgrafla 4 Aralık 1898'de gönderilen tahrirata cevap verilmesi istenmiştir.⁹⁴ Zaman içinde vilayette vali değişikliğine gidilmiş ve yeni vali Hüseyin Hilmi Paşa olmuştur. Konuyla ilgili olarak 1 Şubat 1899'da Hüseyin Hilmi Paşa Sadaret'e cevap mahiyetinde telgraf göndermiştir. Telgrafında, özel olarak Hucur'a gönderilen Hudeyde mutasarrıfıyla vilayete çağırılan Fazılı şeyhinin ifadesine nazaran katil henüz tedip olunmayan Tihame kabilelerinden Beni Eslem içindedir. Yakalanmasının kabil olamayacağı ve maktulün varislerinden bazıları için sulh yoluyla tesviyesine razı oldukları halde katilin bu surete yanaşmadığı ve Şeyh Yahya b. Ali Sevab'ın hapsinden fayda olmayacağını belirtmiştir. İrade olursa Yahya'nın tevkif ve hapsi mümkündür. Katil için Seraskeriye'den Hucur'da bulunan paşaya emir verilmesi sorulmuştur.⁹⁵

29 Mart 1899'da Yemen Vilayeti'ne gönderilen telgrafla, katil Muhammed Kaid'in yakalanması için Abdullah b. Muhammed tarafından vuku bulan tahrirata 23 Aralık 1897'de cevap verildiği ve buna göre de davacıya şu anda katilin yakalanmasının mümkün olmayıp Kafel/Kagel meselesinin halledilmesinden sonra icabına bakılacağı şeklinde cevap verildiği hatırlatılmıştır. Bunun üzere katilin ne şekilde yakalanacağına dair 5 Aralık 1898'de davacı bir arzuhal daha vermiştir. Henüz buna da cevap alınamamıştır. Abdullah b. Muhammed her vakit müracaatla talepte bulunmaktadır. Müracaatına nihayet verilmek üzere gereğinin acilen yapılması ve neticesinin bildirilmesi istenmiştir.⁹⁶ 1 Nisan 1899'da Yemen Vilayeti'ne İstanbul'dan bir yazı daha gitmiştir. Bu yazıda daha önce istenen cevap üzerine katilin şimdilik araştırıldığı ve yakalanması mümkün olup meselenin gereğinin güzel bir şekilde yapılacağı bildirilmiştir. Gelen bu açıklamalar da Abdullah b. Muhammed'e izah edilmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Muhammed yeni bir arzuhal vererek katilin yakalanması için Şeyh Yahya b. Ali'nin yakalandığı ve katilin açığa çıkması için Hudeyde'ye getirildiği ancak Şeraî Paşa'nın kefaletiyle katili teslim etmek şartıyla salıverildiğini ifade etmiştir. Bu defa ifadelerine ilave olarak Şeraî Paşa'nın bu işi 100 Lira mukabilinde gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Söz konusu iddia Babıali tarafından vilayete haber verilmiş ve gereğinin yapılması istenmiştir.⁹⁷ 2 Nisan 1899'da da durum yeniden telgrafla vilayete bildirilmiştir.⁹⁸

Devam eden yazışmalar ve telgraflar üzerine 9 Mayıs 1899'da Yemen Valisi Hüseyin Hilmi Paşa Sadaret'e tahrirat göndermiştir. Tahriratında Muhammed Kaid'in yakalanması için Sadaret emrinin geldiği beyan edilmiştir. Geçende 1 Ocak 1899 tarihli telgrafla

92 BEO. 1176/88170.

93 BEO. 1262/94614.

94 BEO. 1262/94614.

95 BEO. 1262/94614.

96 DH.MKT. 2183/69.

97 DH.MKT. 2184/36.

98 BEO. 1288/96566.

dahi arz edildiği üzere Hudeyde mutasarrıfıyla cereyan eden muhabere neticesinde ve merkez vilayete çağırılan şahsın ifadesine göre katilin şu anda şekavette olan Beni Eslem Kabilesi'nin içinde olduğu anlaşılmıştır. Yakalanmasının kabil olamayacağı ve maktulün varisleri bu işi sulh yoluyla çözmeye razılsa da katilin bu surete yanaşmadığı ve Yahya b. Ali'nin tutuklanmasından fayda olmayacağı gibi hapisten dolayı kabilesinin karışıklık çıkarması da mümkündür. Beni Eslem Kabilesi zaten Şahil ve Hucur vakalarının çıkmasına ve genişlemesine neden olan kabilelerden olduğundan bunların askeriyece tediplerine kadar Hucur ve havalisinde asayişin idamesiyle nüfuz ve hükümet emirlerinin uygulanmasında da sorunlar olduğu Sadaret'e bu minvalde bildirilmiştir.⁹⁹ 20 Nisan 1899 tarihli yazışmada ise Muhammed Sagir Kedeş'in katili ile Şeyh Yahya Ali Sevaab'ın yakalanması hakkında Seraskeriye ile yazışmaların olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Bu noktada çok geçmeden her ikisinin yakalanması için Seraskeriye'ye emir verilmiştir.¹⁰¹ Her ne kadar 9 Mayıs tarihli olarak Yemen Valisi'nden gelen açıklamalar Abdullah b. Muhammed'e açıklanmışsa da 20 Haziran 1899'da kendisi bunlardan kani olmayarak bir arzuhal daha vermiştir. Arzuhalinde önceki sorunları yine tekrarlayarak Şeyh Yahya b. Ali'nin sıkıştırılırsa katilin yakalanabileceği konusundaki görüşünde ısrar etmiştir. Bunun üzerine de Babiali tekrar bu yönde vilayete bir telgraf göndermiştir.¹⁰² 21 Mart 1900'de Yemen Vilayeti'ne gönderilen telgrafla, Abdullah b. Muhammed'in müracaatlarına karşılık katil Muhammed Kaid ve Şeyh Yahya b. Ali Sevaab'ın yakalanması için 7. Ordu'ya tebligat yapıldığı bildirilmiştir. Yakalanmaları için Beni Eslem şeyhlerinden Hüseyin İbrit ile Abs müdürü elde edilmeye çalışılmış ve gerekli tedbirleri almaları konusunda Luhayye Kumandanlığı ve Hucur Kumandanlığı'nın da gayret ettikleri ifade edilmiştir.¹⁰³ Yine 14 Haziran 1900'de Seraskeriye'ye gönderilen yazıda, Abdullah b. Muhammed'in arzuhal verdiği ifade edilerek katilin yakalanması için talepte bulunduğu ifade edilmiştir. Katil Zühre Kazası'na pek yakın olduğundan alınacak tedbirlerin Luhayye Kumandanlığı'na bildirildiği üzerinde durulmuştur. Ne var ki Abdullah b. Muhammed, Şeyh Yahya b. Ali'nin tutuklanması konusundaki ısrarını bu arzuhalinde de yinelemiştir. Bunun üzerine de Sadaret ilgili makamlara gereğinin yapılması noktasında yazılar göndermiştir.¹⁰⁴

Artık tüm bu yazışmalar ilgili makamları fazlasıyla yormuştur. Bu nedenle 17 Eylül 1900'de Zaptiye Nezareti'ne yazılan yazıda, biraderi Muhammed Sagir Kedeş'in katili Muhammed Kaid'in Abs'de amcazadesi nezdinde olması nedeniyle tevkifi halinde katilin yakalanacağından bahisle bazı ifadelere dair İstanbul'da bulunan Abdullah b. Muhammed tarafından verilen arzuhalin Seraskeriye'ye daha önce gönderildiği hatırlatılmıştır. Gelen 22 Ağustos tarihli cevapta 7. Ordu Müşirliği'nin tahririyle başka mahallere kaçan ve yakalanması için her türlü fedakârlığın yapıldığını merkur Abdullah b. Muhammed bildiği halde sürekli yüksek makamları taciz etmesinin ne gibi şeylere dayandığı dikkat çekmiştir. Kendisi 3-4 seneden beri işi takip üzere İstanbul'da olup orada beyhude ikametle sefaletle düştüğünden bu duruma meydan vermemek üzere kendisinin buldurulup idare-i mahsusa vapurlarından birine bindirilerek Yemen'e iadesi ve durumun bildirilmesi istenmiştir.¹⁰⁵ Bu

99 BEO. 1288/96566.

100 DH.MKT. 2468/5.

101 DH.MKT. 2192/141.

102 DH.MKT. 2213/76.

103 DH.MKT. 2321/100.

104 DH.MKT. 2360/58.

105 DH.MKT. 2404/44.

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir.
Biraderimin Katilini İsterim'

tarihten sonra Abdullah b. Muhammed ile ilgili yazışmalar bitmiştir. Muhtemelen kendisi tekrar Yemen'e gönderilmiş ve bundan sonraki süreç belirsiz kalmıştır. Devam eden yıllarda ise Abs Nahiyesi üzerine 4 Haziran 1902'de olduğu gibi kabileler arası çatışmalarda yer verilmiştir. Abs Kabilesi de bu evrede Beni Eslem Kabilesi ile bir çatışmaya girmiştir.¹⁰⁶ Yine benzer surette çok ileri bir tarihte 23 Mayıs 1914'te Yemen Valisi Nedim Bey, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında Tihame bölgesi hakkında bilgi verirken Abs'i de zikretmektedir. Söz konusu yazışma ise Seyyid İdrisi'nin bölge kabilelerini kendi yanına çekmek gayretleri üzerineyken Nedim Bey Abs, Beni Hasan, Beni Eslem gibi kabilelerin şeyhlerinin devlete itaat noktasında olduklarını ifade etmiştir.¹⁰⁷

Sonuç

Yemen'de yaşanan 19. yüzyıl sonundaki siyasi ve askeri sorunlar doğrudan insanların hayatına tesir etmiştir. Abdullah b. Muhammed Kedeş örneğinde gördüğümüz gibi zaten öncesinden mevcut bazı mahalli sorunlar, başkent İstanbul'a dahi tesir edecek boyutlara ulaşmıştır. Ahmed Muhtar Paşa'nın Yemen'i kontrol altına alması ve belli bir düzen vermesinden sonra kısmen bir istikrar ortamı mevcut olmuşa da kontrolün Hudeyde ve San'a gibi büyük şehirlerden veya Osmanlı Devleti'nin kontrolünün yoğun olduğu yerlerden uzaklaşıldıkça zayıfladığı dikkat çekmektedir. Bölgedeki asayiş eksikliği ve arazi yapısından kaynaklanan kimi sorunlar da sıradan insanların hayatında Abdullah b. Muhammed üzerinden görüldüğü gibi birtakım sorunlar çıkarmış gibidir. Söz konusu olay akışı içerisinde Osmanlı Devleti'nin iyi niyetli bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. İstanbul'a giden Abdullah b. Muhammed'in vermiş olduğu tüm arzuhaller işlem görmüştür. Hatta her verdiği arzuhalin ardından hemen Yemen Vilayeti'ne telgraflar çekilmiş ve meselenin çözümü için mahalli idareciler sıkıştırılmıştır. Bunun yanında Abdullah b. Muhammed doğrudan Sadaret'e dahi ulaşabilmiştir. Hatta Yemen'den Babialı'ya gönderilen telgraf ve tahrirat suretlerini de almayı başarmıştır. Bu açıdan bakıldığında İstanbul'da kendisine yardımcı olunmaya çalışıldığı söylenebilir. Hatta Yemen'e gönderilen bir telgrafta her ne kadar Babialı'deki memurları sürekli sıkıştırdığı ve onların iş yapmasına engel olduğu söylene de buna rağmen vermiş olduğu arzuhallerinde haklı olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ne var ki bu iyi niyete rağmen Yemen'den gelen cevaplarda katilin veya onu azmettiren kişinin yakalanmasına engel olacak bazı gerekçeler ve mazeretler gösterilmiştir. Bu nedenle sorunun çözülememesinde ve uzamasında İstanbul'dan ziyade Yemen'deki idareciler dikkat çekmektedir.

Meselenin mahalli idareler boyutuna bakıldığında Abdullah b. Muhammed vali, mutasarrıf ve nahiye müdürü arasında her ne kadar aleyhine bir ittifak olduğunu söylese de bu durumu ispat edecek bilgi ve belge vermemiştir. Bu iddiası daha çok tahmin ve bölgede yapılan işlerdeki düzensizlik ve ihmale dayanmaktadır. Yemen Valisi Ahmed Feyzi Paşa, Mutasarrıf Rüşdü Bey ve Binbaşı Hamdi Bey gibi mahalli idarecilerin telgraflarında ve tahriratlarında da açıkça görülebileceği üzere kabileler arasındaki dengenin gözetildiği görülmektedir. Özellikle idare altında olmayan veya idare altında olsa bile tam anlamıyla kontrolün sağlanamadığı ya da hassas dengeler ve ilişkiler üzerine kurulu olan düzenin bozulmasından endişe edildiği hissi belgelerde açıkça yer almıştır. Birçok defa Osmanlı

106 DH.ŞFR. 285/103.

107 DH.ŞFR. 427/66.

Devleti'nin bölgede gerçekleştirdiği askeri faaliyetlere rağmen her defasında kabileler arasında sürtüşmelerin olması veya bir ya da birkaç kabilenin devlet aleyhine faaliyetler içine girmesi sıklıkla gözlenen bir durum olarak ortadadır. Bu durum sürekli endişe kaynağı olmuştur ve bir veya iki tabur asker olmadan kabileler arasına girmenin veya kontrol altındaki sahanın dışına çıkmanın mümkün olmadığı sık sık ifade edilmiştir.

Meselenin insan boyutuna gelindiğinde ise bir Osmanlı vatandaşının Yemen'de hakkını araması hatta valiye kadar çıksa da vali muavini tarafından darp edilip kovulması, buradan bir netice elde edemeyince başkente gidip 4 yıla yakın burada kalması ve 50'den fazla arzuhal vermesi ilginç ve bir o kadar da takdire şayan bir gayrettir. Nitekim o tarihlerde Yemen gibi uzak bir eyaletten hükümet merkezine gitmenin maddi ve fiziki zorlukları da ortadadır. Hakkını aramak için defalarca arzuhal vermesi, bu arzuhallerinde devlet kurumlarının işleyişini çok iyi bilmesi, kanunlar konusunda malumat edinip bunu dilekçelerinde ifade etmesi gerçekten önemlidir. Ne var ki bunca uğraşına rağmen mevcut belgeler ışığında başarılı olup olmadığı meçhul kalmıştır. Kendisinin Yemen'e geri gönderilmesi muhtemelen gerçekleşmiş olsa gerektir. Yemen'de bu meselenin çözümlü çözümediği de araştırmamızda tespit edilememiştir. Ancak 4 yıl boyunca onca meşakkati ve zorluğu göğüslenen bu kimsenin başından geçenlerin, Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki idaresinin mevcut durumunu göstermesi bakımından önemli bir misal olduğu yadsınamaz. Bu kişinin daha Yemen'de çözülmesi gereken alacak-verecek davasının İstanbul'a aksetmesi, ardından kardeşinin öldürülmesi ve 4 yıl boyunca Sadaret'in dahi defalarca Yemen'e tahrirat veya telgraf göndermesine rağmen sorununun çözülememesi oldukça önemli bir durumdur. Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki iktidarının zayıflığı ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra genel olarak bölgenin elden çıkması göz önüne alındığında, bölge insanının çok önceden kaybedildiği bir gerçektir. Her ne kadar askeri tedbirlerle bölge kontrol altına alınmaya çalışılmışsa da insanların kazanılması için yeterince gayret gösterilmediği ve bunun da neticelerinin çok vahim sonuçlar doğurduğu ortadadır. Bu nedenle sıradan insanların haklı taleplerinin görmezden gelinmemesi ve devletin bu insanlara dayandıkça güçlü olacağı ve güçlü kalacağı, bu insanlar kaybedildikçe adalete duyulan güvenin zedelendiği ve ardından iktidarların da kaybedildiği söylenebilir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BEO. 754/56495; 758/56838; 761/57017; 865/64820; 891/66775; 894/67039; 901/67521; 915/68612; 928/69575; 936/70186; 973/72963; 976/73186; 986/73912; 994/74491; 1005/75303; 1017/76210; 1033/77442; 1053/78941; 1176/88170; 1194/89550; 1211/90816; 1229/92132; 1236/92640; 1262/94614; 1288/96566;

DH.MKT. 2144/19; 2183/69; 2184/36; 2192/141; 2213/76; 2321/100; 2360/58; 2404/44; 2468/5;

DH.ŞFR. 285/103; 427/66;

İ.MMS. 49/2119;

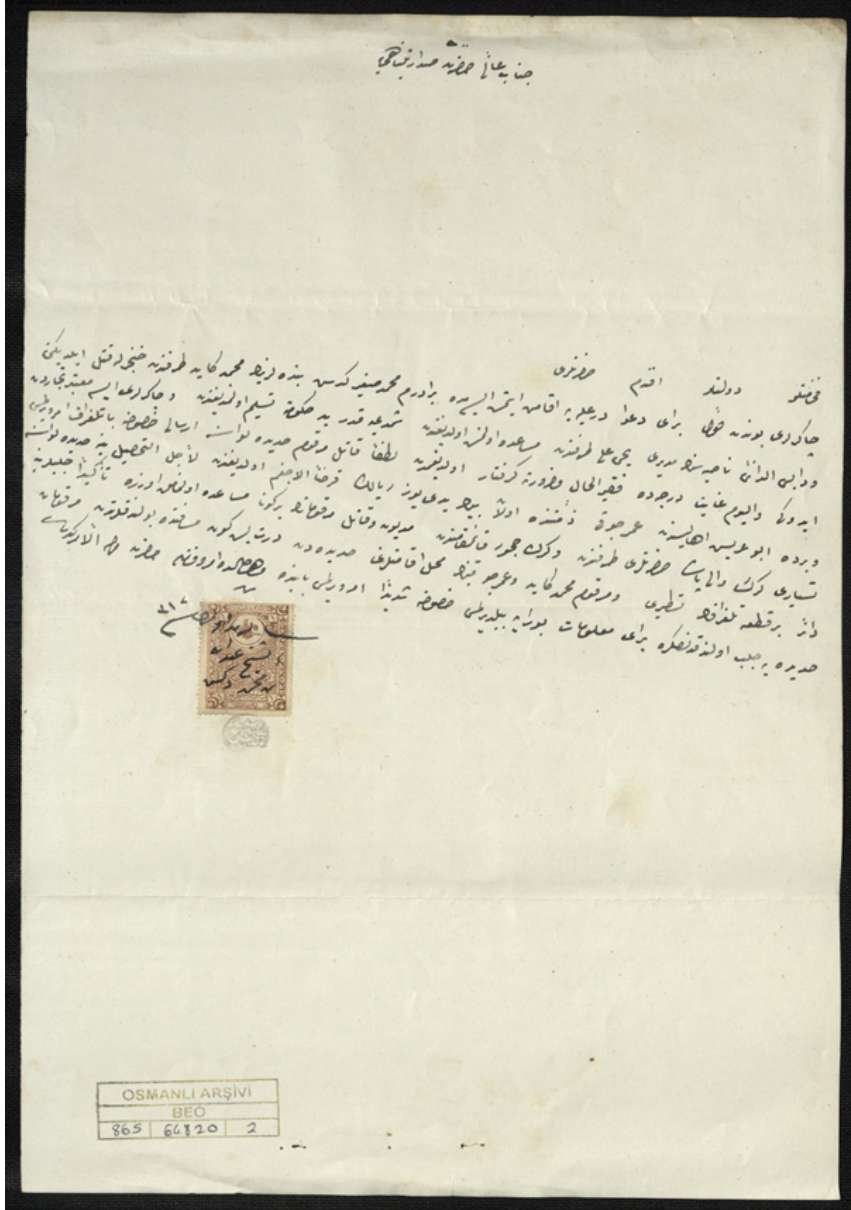
İ.MVL. 569/25585;

Araştırma-İnceleme Eserler

- Ahmed Raşit Paşa 2013 Ahmed Raşit Paşa, *Tarih-i Yemen ve San'a*, Yay. Haz. Sadettin Baştürk, Taşhan Kitap.
- Akalın 2020 Durmuş Akalın, "Türkçe Bilmez Mehmed Ağa Vakası ve Yemen'de Mısır Etkisi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XX/40, ss. 107-148.
- Akalın 2015 Durmuş Akalın, "Yemen'in Kuzeyinde Osmanlı İdaresinin Yeniden Tesis Edilmesi ve Mekke Şerif Muavini Kıbrıslı Tefrik Paşa (1848-1851)", *MJH*, V/1, s. 17-42
- Artuç 2019 Nevzat Artuç, *Cemal Paşa, Askeri ve Siyasi Hayatı*, TTK Basımevi, Ankara.
- Düstur 1289 Ceza Kanunname-i Hümayunu, Düstur, C. 1, Tertip 1, Matbaa-yı Amire.
- Emecen 2002 Feridun Emecen, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Türkler*, Cilt 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ed. Hasan Celal Güzel vd., Ankara.
- Gencer 2001 Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, TTK Basımevi, Ankara.
- Gökmen ve Özdemir Ertan Gökmen-Ömür Yazıcı Özdemir, *Aydın Vilayeti'nde Suç ve Ceza (1866-1877)*, Libra Yayınları, İstanbul.
- Hourani 2016 Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev: Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, 12. Baskı, İstanbul.
- Koloğlu 2017 Orhan Koloğlu, *Türk-Arap İlişkileri Tarihi*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Orhonlu 1996 Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, TTK Basımevi, İstanbul.
- Özbaran 2013 Salih Özbaran, *Umman'da Kapanan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Polat 2019 Ü. Gülsüm Polat, *Türk-Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken (1914-1923)*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- Sarıyıldız 2010 Gülden Sarıyıldız, *Sokak Yazıcıları Osmanlılarda Arzuhaller ve Arzuhalciler*, Derlem Yayınları, İstanbul.
- Sırma 2008 İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyancıları*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Temir 2020 Hakan Temir, *Arap Yarımadası'nda Kabile Hayatı*, Siyer Yayınları, İstanbul.
- Tuğluca 2016 Murat Tuğluca, *Osmanlı Devlet-Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, TTK Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı 1988 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara.
- Yaslıçimen 2020 Faruk Yaslıçimen, "Biz Osmanlı Değil miyiz? Şii Nureddin ve İbrahim'in Sürgünden Dönüş Mücadelesi", *İmparatorluğun Öteki Yüzleri*, Der. Fırat Yaşa, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yeşilyurt 2011 Yahya Yeşilyurt, *Medeniyetler Beşiği Kadim Bir Osmanlı Ülkesi Yemen*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

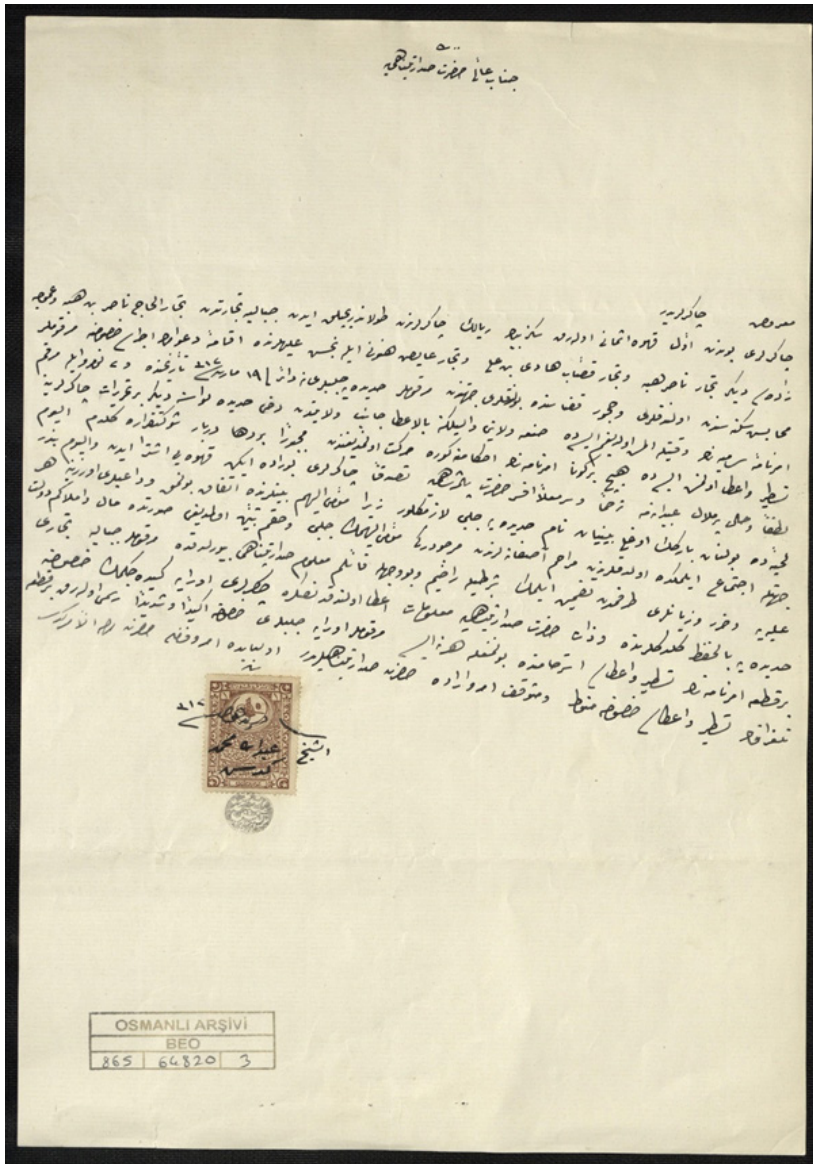
Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir. Biraderimin Katilini İsterim'

Ek 2 Abdullah b. Muhammed'in Arzuhallerinden Bir Örnek (BEO. 865/64820)

BEO.000865.064820.002

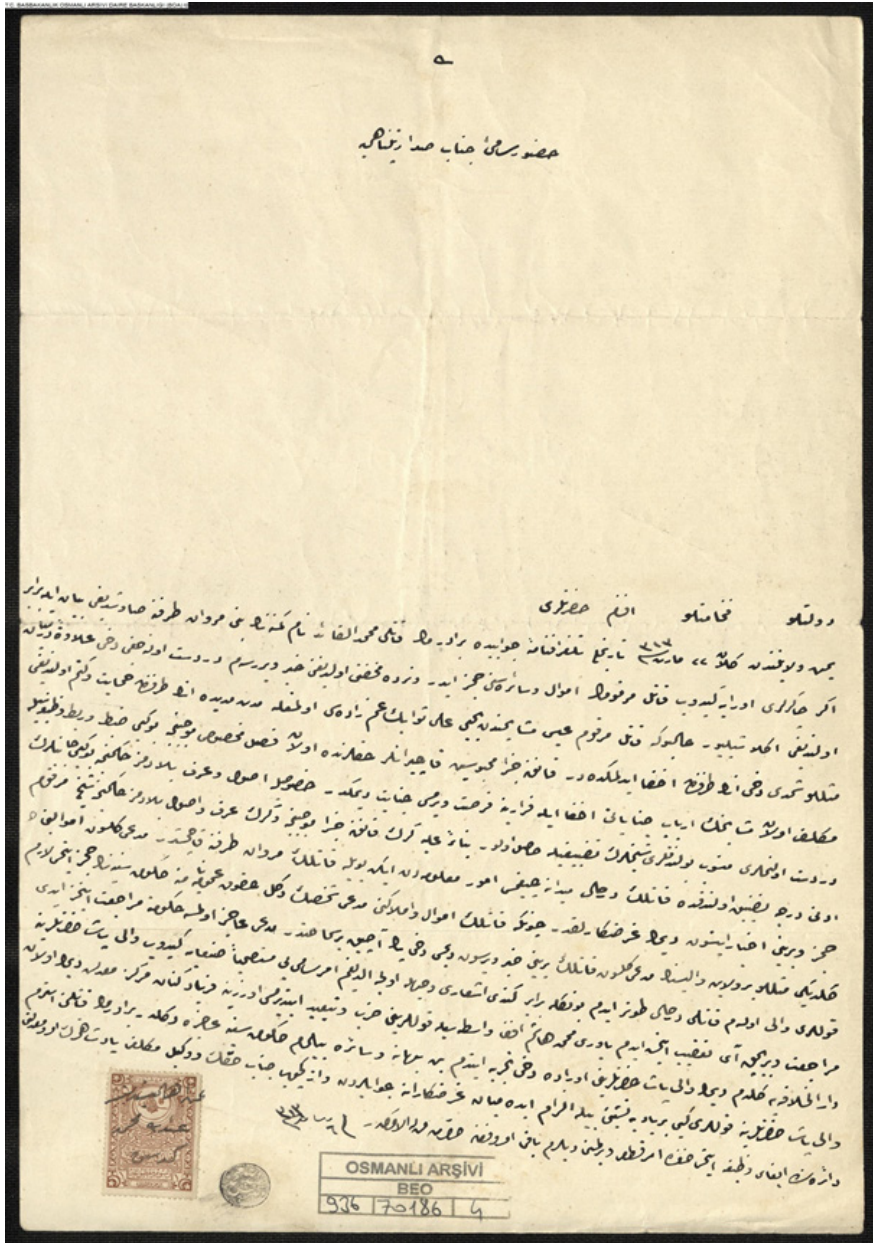
Ek 3 Abdullah b. Muhammed'in Durumu Hakkında Verdiği Bir Arzuhal (BEO. 865/64820).

BEO.000865.064820.003

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir. Biraderimin Katilini İsterim'

Ek 4 Abdullah b. Muhammed'in Yemen Valisi'ne Cevap Mahiyetindeki Arzuhalı (BEO. 936/70186).

BEO.000936.070186.004

Ek 5 Abdullah b. Muhammed'in Birçok Kez Arzuhal Verdiđini Gösterir Bir Belge (BEO. 986/73912).

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIğI (BOA)

۵

مضمونہ مذکورہ صفحہ اور یہ تہذیب و بیابانہ تخریب اندر لکھواری

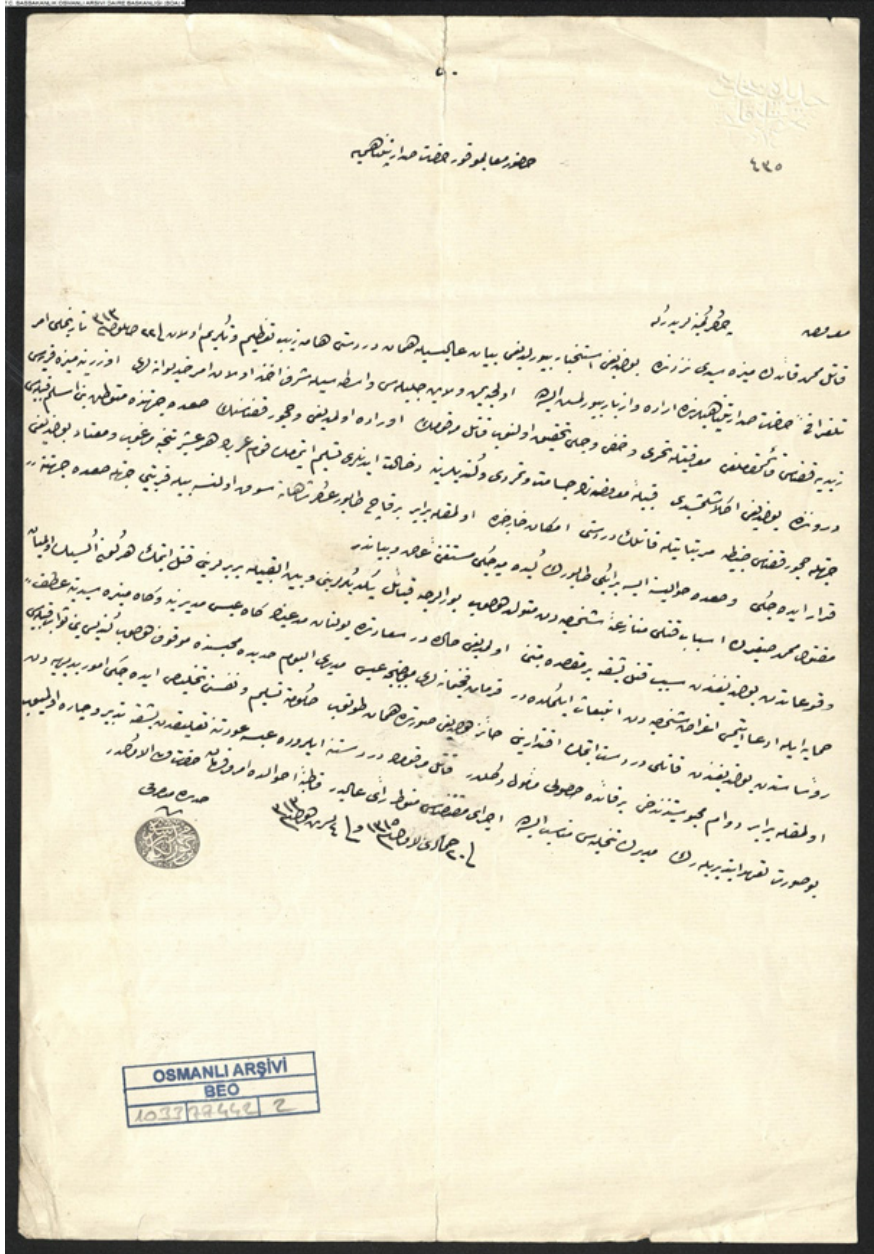
۱۸۷۷	۴۱	۱۸۷۷
۹۴۴۴	۴۲	۹۴۴۴
۴۱۸۰	۴۳	۴۱۸۰
۴۴۱۲	۴۴	۴۴۱۲
۱۱۵۶	۴۵	۱۱۵۶
۲۶۴۷	۴۶	۲۶۴۷
۴۴	۴۷	۴۴
۴۱۶۰	۴۸	۴۱۶۰
۴۹۱۸	۴۹	۴۹۱۸
۱۹	۵۰	۱۹
۴۴	۵۱	۴۴
۴۶	۵۲	۴۶
۵۰	۵۳	۵۰
۴۴۶	۵۴	۴۴۶
۵۰	۵۵	۵۰
۶۱	۵۶	۶۱
۶۱	۵۷	۶۱
۶۱	۵۸	۶۱
۶۱	۵۹	۶۱
۶۱	۶۰	۶۱
۶۱	۶۱	۶۱
۶۱	۶۲	۶۱
۶۱	۶۳	۶۱
۶۱	۶۴	۶۱
۶۱	۶۵	۶۱
۶۱	۶۶	۶۱
۶۱	۶۷	۶۱
۶۱	۶۸	۶۱
۶۱	۶۹	۶۱
۶۱	۷۰	۶۱

OSMANLI ARŞİVİ
BEO
986/73912/3

BEO.000986.073912.003

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir. Biraderimin Katilini İsterim'

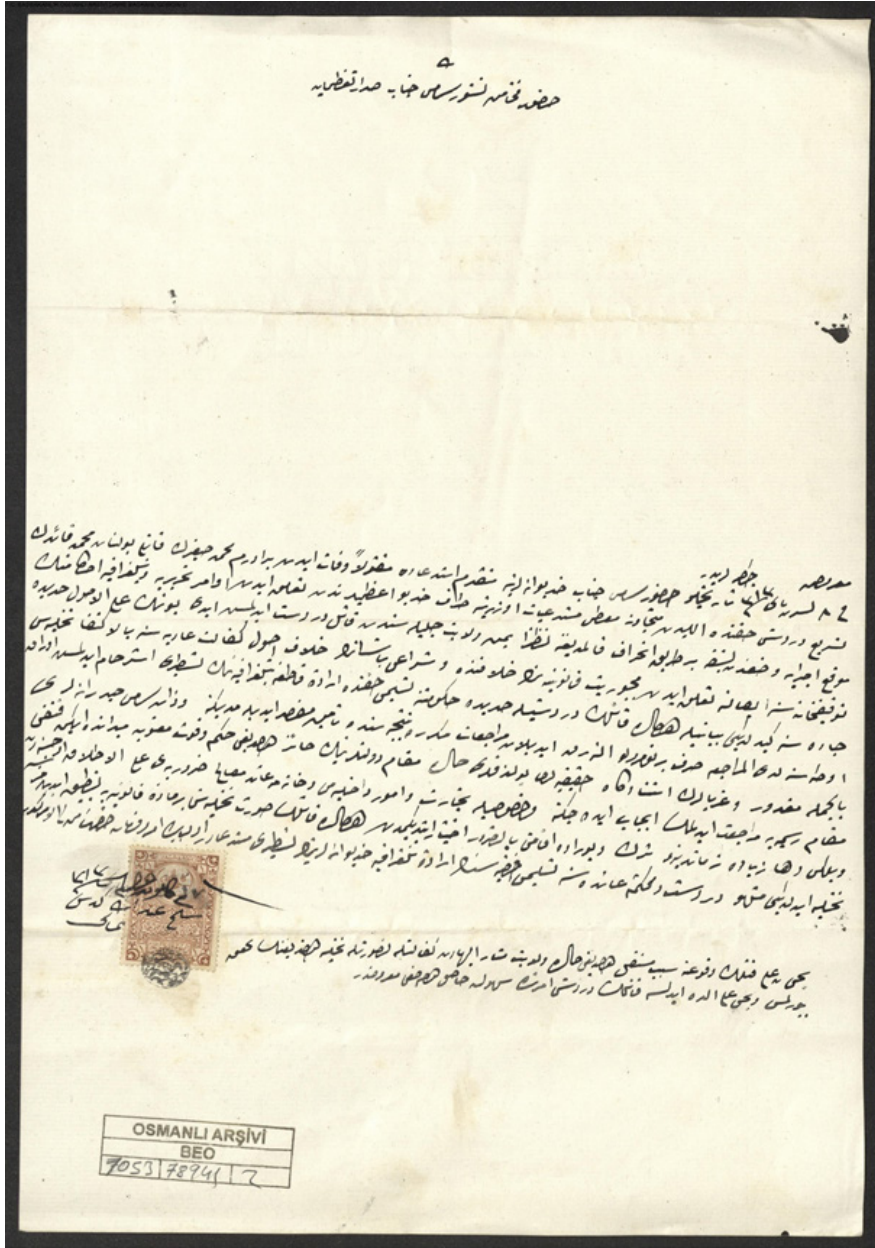
Ek 6 Hudeyde Mutasarrıfı Rüşdü Bey'in Katilin Yakalanması İçin Yaptığı Açıklamaları (BEO 1033/77442).

BEO.001033.077442.002

Yemenli Abdullah'ın Hak Arama Mücadelesi: 'Hükûmet-i Seniyye Âciz Değildir. Biraderimin Katilini İsterim'

Ek 8 Abdullah b. Muhammed 50'yi Aşan Arzuhal Verdğine Dair Bir Belge (BEO. 1053/78941).

BEO.001053.078941.002